

Vergaderjaar 2016–2017

34 620

Najaarsnota 2016

Nr. 1

BRIEF VAN DE MINISTER VAN FINANCIËN

Aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal

Den Haag, 25 november 2016

1. Inleiding

Deze Najaarsnota actualiseert de ontwikkeling van de inkomsten en uitgaven in het begrotingsjaar 2016. De stand Miljoenennota 2017 is daarbij het uitgangspunt en mutaties worden ten opzichte van die stand gepresenteerd (Kamerstuk 34 550, nrs. 1 en 2). Tegelijk met de Najaarsnota worden de hiermee samenhangende tweede suppletoire begrotingswetten aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal aangeboden. De tweede suppletoire wetten zijn de laatste reguliere mogelijkheid voor het kabinet om voor het lopende begrotingsjaar nog mutaties van beleidsmatige aard aan uw Kamer voor te leggen. Als er geen mutaties op de betreffende begroting zijn is er geen tweede suppletoire begrotingswet. Mocht na de Najaarsnota nog sprake zijn van een voorstel tot een beleidsmatige wijziging van de begroting, dan zal dit door de betreffende Minister door middel van een aparte brief aan uw Kamer worden gemeld.

In paragraaf 2 wordt de uitgavenzijde van de begroting toegelicht met de kadertoetsing en de mutaties sinds de Miljoenennota 2016. Aan de uitgavenzijde van de begroting doen zich onder de deelkaders verschillende mee- en tegenvallers voor. Het totale uitgavenkader wordt niet overschreden. Onderliggend laat het deelkader RBG-eng een overschrijding zien. Deze overschrijding wordt gecompenseerd door een onderschrijding van zowel het kader SZA als het kader BKZ.

In paragraaf 3 worden de inkomsten toegelicht. De raming van de totale belasting- en premieontvangsten 2016 is met 4,3 miljard euro opwaarts bijgesteld ten opzichte van de Miljoenennota 2017. Dit is vooral het gevolg van de hogere inkomsten bij de vennootschapsbelasting (vpb), de inkomensheffing en de omzetbelasting (btw).

In paragraaf 4 wordt er ingegaan op het EMU-saldo en de EMU-schuld. Het EMU-saldo komt in 2016 naar verwachting uit op – 0,4 procent bbp. Dit is een verbetering van 0,7 procentpunt ten opzichte van de raming ten tijde van Miljoenennota 2017. Vooral de hogere geraamde inkomsten zorgen voor een verbetering van het geraamde tekort in 2016. De EMU-schuld bedraagt eind 2016 naar verwachting 63,0 procent bbp. De EMU-schuld komt hiermee 0,4 procentpunt lager uit dan waar in de Miljoenennota 2017 rekening mee is gehouden. Het gemiddelde EMU-saldo van de Eurozone voor 2016 wordt geraamd op – 1,8 procent bbp; de gemiddelde EMU-schuld wordt geraamd op 91,6 procent bbp.

Bijlage 1 geeft een overzicht van de budgettaire kerngegevens en de opbouw van de EMU-schuld. Bijlage 2 bevat de Verticale Toelichting.

2. Het uitgavenbeeld

Na verwerking van alle uitgavenmutaties laat het totale uitgavenkader een sluitend beeld zien. Dit was ook ten tijde van de Miljoenennota 2017 het geval. Dit is weergegeven in tabel 2.1.

Tabel 2.1 Kadertoetsing (in miljarden euro; –/– is onderschrijding)

	2016
Totaalkader Miljoenennota 2017	0,0
Mutatie Najaarsnota 2016	0,0
Totaalkader Najaarsnota 2016	0,0
Rijksbegroting in enge zin Miljoenennota 2017	1,5
Mutatie Najaarsnota 2016	0,4
Rijksbegroting in enge zin Najaarsnota 2016	1,8
Sociale Zekerheid en Arbeidsmarktbeleid Miljoenennota 2017	– 0,7
Mutatie Najaarsnota 2016	0,0
Sociale Zekerheid en Arbeidsmarktbeleid Najaarsnota 2016	– 0,7
Budgettair Kader Zorg Miljoenennota 2017	– 0,8
Mutatie Najaarsnota 2016	– 0,4
Budgettair Kader Zorg Najaarsnota 2016	– 1,2

Rijksbegroting in enge zin (RBG-eng)

Tabel 2.2 geeft de uitgavenontwikkeling onder het kader RBG-eng weer sinds Miljoenennota 2017. Onder het kader RBG-eng is de overschrijding met 0,4 miljard euro toegenomen. Het totaal aan uitgaven ligt 1,8 miljard euro hoger dan de hoogte van het uitgavenkader.

Bij de dividenden en afdrachten van staatsdeelnemingen is er sprake van 51 miljoen euro hogere ontvangsten dan eerder geraamd. Dit wordt onder andere veroorzaakt door hogere afdrachten van de Nederlandse Loterij.

Met de ratificatie van het Eigen Middelenbesluit worden de kortingen op de nationale afdrachten geëffectueerd. Dit wijzigt de omvang van de nationale afdrachten en moet door de Europese Commissie worden verwerkt in een aanvullende begroting. De aanneme van deze aanvullende begroting door het Europees parlement vindt waarschijnlijk pas laat in 2016 plaats, waardoor de feitelijke kasontvangst van de Nederlandse korting doorschuift naar 2017. Daarnaast wordt met de ratificatie de perceptiekostenvergoeding per 1 oktober 2016 verlaagd. Samen leidt dit in 2016 tot een tegenvaller van 2,8 miljard euro.

Tabel 2.2 Kadertoetsing RBG-eng (in miljarden euro; –/– is onderschrijding)

	2016
Miljoenennota 2017	1,5
Dividend staatsdeelnemingen	– 0,1
EU-afdrachten	2,8
HGIS	0,3
Gemeentefonds, Provinciefonds, BTW-compensatiefonds	0,1
Overig	– 0,5
Onderuitputting diverse begrotingen (inclusief HGIS)	– 0,9
Invullen in=uit taakstelling	1,4
<i>Technische mutaties</i>	
Kadercorrectie EU afdrachten	– 2,8
Najaarsnota 2016	1,8

Verwerking van de budgettaire gevolgen van de ratificatie van het Eigen Middelenbesluit onder het uitgavenkader zou leiden tot een grote incidentele krapte in 2016 en een grote incidentele ruimte in 2017. Dat ondermijnt de plafonnerende werking van het uitgavenkader binnen het trendmatig begrotingsbeleid. Daarnaast staat de omvang van budgettaire gevolgen, in combinatie met de mate waarin het kabinet hierop nog kan sturen, op gespannen voet met het uitgangspunt dat het begrotingsbeleid bestuurlijke rust, eenvoud en duidelijkheid vooraf moeten bieden. Het kabinet heeft daarom besloten om het uitgavenkader te corrigeren.

Het HGIS-budget omvat uitgaven van de verschillende ministeries op het gebied van buitenlandbeleid. Als gevolg van de lager dan verwachte asielinstroom in 2016 wordt een deel van de ODA-toerekening (uitgaven voor ontwikkelingssamenwerking) voor de eerstejaarsopvang van asielzoekers teruggeboekt van de begroting van Veiligheid en Justitie naar de begroting van Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking. Verder wordt bij Najaarsnota de ODA toerekening van de kosten voor eerstejaarsopvang asiel 2015 en 2016 gecorrigeerd met 31 miljoen. Het bedrag komt ten goede aan het Noodhulpfonds. Middelen van het Noodhulpfonds kunnen flexibel worden ingezet over de jaren 2014–2017. De correctie vanaf 2017 bedraagt naar verwachting 17 miljoen en wordt bij Voorjaarsnota verwerkt, waarmee de totale intensivering van het Noodhulpfonds op 48 miljoen komt. De uitgaven aan het gemeentefonds en provinciefonds stijgen doordat vanaf verschillende andere begrotingshoofdstukken budgetten zijn overgeboekt naar de fondsen. De post overig bestaat voornamelijk uit de corresponderende boekingen op deze begrotingshoofdstukken en de afboeking van de genoemde ODA-toerekening op de begroting van Veiligheid en Justitie.

Op diverse begrotingen vindt onderuitputting plaats. Tabel 2.3 geeft inzicht in de verdeling hiervan over de verschillende departementale begrotingen onder het kader RBG-eng. De Verticale Toelichting (VT) in bijlage 2 geeft per begrotingshoofdstuk meer gedetailleerde informatie over de mutaties die hebben plaatsgevonden.

Tabel 2.3 Onderuitputting per begrotingshoofdstuk (in miljoenen euro; –/– is onderuitputting)

Begroting	2016
Staten Generaal	– 1
Overige Hoge Colleges van Staat en Kabinetten van de Gouverneurs	– 1
Algemene zaken	– 2
Veiligheid en Justitie	100
Onderwijs, Cultuur en Wetenschap	– 61
Financiën	– 54
Infrastructuur en Milieu	– 42
Sociale Zaken en Werkgelegenheid	– 37

Begroting	2016
Volksgezondheid, Welzijn en Sport	- 99
Infrastructuurfonds	- 500
Deltafonds	- 130
Aanvullende posten	- 65
HGIS	- 10
Totaal	- 901

Bij Voorjaarsnota 2016 is, tegelijkertijd met de eindejaarsmarge van 2015, de in=uittaakstelling voor 2016 geboekt. In deze Najaarsnota wordt de in=uittaakstelling voor 1,4 miljard ingevuld. Deze invulling is onder andere mogelijk dankzij de onderuitputting die in tot nu toe is opgetreden bij de departementen (zie tabel 2.3) en op het Budgettair Kader Zorg (zie tabel 2.5). De resterende in=uittaakstelling ter grootte van 1,0 miljard euro moet nog worden ingevuld bij het Financieel Jaarverslag Rijk.

Het kader RBG-eng is gecorrigeerd voor de budgettaire gevolgen van de ratificatie van het eigenmiddelenbesluit, zie ook de toelichting bij de EU-afdrachten hierboven.

Sociale zekerheid en arbeidsmarktbeleid (SZA)

Tabel 2.4 geeft de uitgavenontwikkeling onder het SZA-kader weer sinds Miljoenennota 2017. Er vinden slechts kleine bijstellingen plaats onder het SZA-kader, die per saldo de onderschrijding met 10 miljoen vergroot tot 0,7 miljard euro.

Tabel 2.4 Kadertoetsing SZA (in miljarden euro; -/- is onderschrijding)

	2016
Miljoenennota 2017	- 0,7
Werkloosheidswet (WW)	0,0
Kinderopvangtoeslag	0,0
Overig	0,0
Najaarsnota 2016	- 0,7

De WW laat een marginale tegenvaller zien, die het saldo is van een kleine tegenvaller op de overige lasten WW (met name bij faillissementsuitkeringen) en een kleine conjuncturele meevaller op de uitkeringslasten ontslagwerkloosheid.

Ook binnen de arbeidsongeschiktheid vindt een kleine meevaller plaats. Er vindt weliswaar een hogere instroom in de Wet werk en inkomen naar arbeidsvermogen (WIA) plaats, maar ook de uitstroom is hoger dan eerder verwacht. Daarnaast vindt op de Wet op de arbeidsongeschiktheidsverzekering (WAO) op zowel de instroom als de uitstroom een meevaller plaats. Verder is de gemiddelde jaaruitkering voor alle arbeidsongeschiktheidsregelingen lager dan eerder geraamd.

De overige mutaties zijn een combinatie van uitvoeringsinformatie op verschillende regelingen en onderuitputting op bepaalde budgetten. De grootste mutaties zijn een tegenvaller op de ontvangsten van de Wet op het Kindgebonden Budget (WKB), een tegenvaller op de Aanvullende Inkomensvoorziening Ouderen (AIO) en onderuitputting op maatschappelijke begeleiding.

Budgettair Kader Zorg

Tabel 2.5 geeft de uitgavenontwikkeling onder het Budgettair Kader Zorg (BKZ) weer sinds Miljoenennota 2017. De onderschrijding van het BKZ is met 0,4 miljard euro vergroot tot 1,2 miljard euro.

Tabel 2.5 Kadertoetsing BKZ (in miljarden euro; +/- is onderschrijding)

	2016
Miljoenennota 2017	- 0,8
Actualisering zorguitgaven	- 0,4
Overig	0,0
Najaarsnota 2016	- 1,2

Op basis van voorlopige gegevens over het eerste half jaar van 2016 van het Zorginstituut Nederland (ZiNL) zijn de ramingen van de zorguitgaven 2016 geactualiseerd. Dit leidt tot een neerwaartse bijstelling van de uitgaven binnen de Zorgverzekeringswet van 0,4 miljard euro. Deze geraamde onderschrijding kan nog wijzigen op grond van de realisatiecijfers over geheel 2016. Hierover wordt in het jaarverslag 2016 gerapporteerd.

3. Inkomsten

De raming van de totale belasting- en premieontvangsten 2016 is met 4,3 miljard euro opwaarts bijgesteld ten opzichte van de Miljoenennota 2017.

Tabel 3.1 Mutatie van de belasting- en premieontvangsten 2016 op EMU-basis (in miljarden euro)

	Stand MN 2017	Stand NJN 2016	Mutatie
Totaal belastingen en premies op EMU-basis	251,3	255,6	4,3
waarvan belastingen en premies volksverzekeringen	194,2	198,5	4,3
waarvan premies werknemersverzekeringen	57,1	57,1	0,0

De Najaarsnotaraming is vrijwel geheel gebaseerd op de gerealiseerde ontvangsten over 2016 tot en met de maand oktober. De bijstelling betreft met name de vennootschapsbelasting (vpb), de inkomensheffing en de omzetbelasting (btw).

De realisaties van de vpb-ontvangsten tot en met oktober 2016 geven aanleiding om de vpb-ontvangsten over 2016 met 2 miljard euro omhoog bij te stellen. In 2016 komen zowel de kasontvangsten over het winstjaar 2015 als die over 2016 fors hoger uit dan bij Miljoenennota 2017 werd verwacht. Ondernemingen vragen vaker dan vorige jaren om een (aangepaste) voorlopige aanslag over t-1. Hiermee vermijden ze dat ze op een later moment belastingrente moeten betalen. In de eerste helft van 2016 kwamen de ontvangsten over het winstjaar 2015 daardoor fors hoger uit vergeleken met wat in de kas van 2015 over het winstjaar 2014 was ontvangen. In recente maanden zijn de kasontvangsten over 2015 nog verder opgelopen. Daarnaast zorgt het – met ingang van dit jaar – veel actiever¹ opleggen van voorlopige aanslagen over 2016 door de Belastingdienst voor fors hogere kasontvangsten in 2016. Een deel van de meevaller over 2016 zal naar verwachting incidenteel zijn omdat een actueler aanslagniveau in 2016 over zowel het winstjaar 2015 als 2016 belastingontvangsten naar voren haalt, die anders in latere jaren zouden worden ontvangen.

¹ Met ingang van 1 juli 2016 heeft de Belastingdienst het proces voor het opleggen van automatische voorlopige aanslagen over het lopende boekjaar fors gewijzigd. Voorheen werd er alleen aan het begin van het boekjaar van de belastingplichtige bekeken of er voldoende gegevens beschikbaar waren voor het opleggen van een automatische voorlopige aanslag.

Tabel 3.2 Mutatie belasting- en premieontvangsten 2016 op EMU-basis uitgesplitst (in miljarden euro)

	Mutatie
Kostprijsverhogende belastingen	1,0
Omzetbelasting	1,0
Accijnzen	0,0
Overdrachtsbelasting	0,0
Assurantiebelasting	0,0
Belastingen op milieugrondslag	0,0
BPM/MRB	0,0
Bankbelasting	0,0
Verhuurderheffing	0,0
Invoerrechten	0,0
Overige kostprijsverhogende belastingen	0,0
Belastingen en premies volksverzekeringen op inkomen, winst en vermogen	3,3
Loon- en inkomensheffing	1,2
Dividendbelasting	0,0
Vennootschapsbelasting	2,0
Schenk- en erfbelasting	0,1
Overige belastingen op inkomen, winst, vermogen	0,0
Totaal belastingen en premies volksverzekeringen	4,3
Premies werknemersverzekeringen	0,0
Totaal belastingen en premies	4,3

Ook de raming van de ontvangsten uit de loon- en inkomensheffing is opwaarts bijgesteld. Deze meevaller (1,2 miljard euro) betreft met name de inkomensheffing en volgt enerzijds uit hogere winsten van IB-ondernemers over eerdere jaren. Anderzijds geldt ook bij de inkomensheffing dat het aanslagniveau van IB-ondernemers over 2016 veel actueler is dan vorig jaar waardoor een deel van toekomstige belastingontvangsten naar voren is gehaald.

Verder kennen de btw-ontvangsten een meevaller ten opzichte van de Miljoenennota van 1,0 miljard. Dit eveneens op basis van de realisaties tot en met het derde kwartaal van 2016.

Tot slot zijn de ontvangsten uit de schenk- en erfbelasting 0,1 miljard euro opwaarts bijgesteld op basis van de realisaties tot en met oktober.

4. EMU-saldo en EMU-schuld

Naar de huidige inzichten komt het EMU-saldo in 2016 uit op – 0,4 procent van het bbp. Het geraamde tekort is daarmee 0,7 procentpunt lager dan werd verwacht in de Miljoenennota 2017. De onderliggende mutaties worden toegelicht in tabel 4.1.

Tabel 4.1 Ontwikkeling EMU-saldo sinds Miljoenennota 2017 (in procent bbp)

	2016
EMU-saldo Miljoenennota 2017	- 1,1%
Inkomsten	0,6%
Uitgaven onder het uitgavenkader	- 0,4%
Kas-transverschil EU-afrachten	0,4%
Overig	0,0%
EMU-saldo Najaarsnota 2016	- 0,4%

De grootste bijdrage aan het betere EMU-saldo wordt geleverd door de inkomsten. Deze worden nu 0,6 procent bbp hoger geraamd dan ten tijde van de Miljoenennota. De netto uitgaven onder het uitgavenkader stijgen

doordat de korting op de EU-afdrachten niet zoals eerder geraamd in 2016 wordt ontvangen, maar in 2017. Tegelijkertijd is sprake van een kas-transverschil, omdat voor de berekening van het EMU-saldo niet het moment waarop het geld wordt ontvangen van belang is, maar het moment waarop de aanvullende begroting door het Europees parlement wordt aangenomen. Aangezien deze goedkeuring wordt voorzien voor eind 2016 heeft de teruggave nog in dit jaar een (tekortverbeterend) effect op het EMU-saldo.

De EMU-schuld komt in 2016 naar verwachting uit op 63,0 procent bbp. Dit is een verbetering ten opzichte van de raming in de Miljoenennota 2017, toen de schuld geraamd werd op 63,4 procent bbp. De veranderingen in de EMU-schuld worden toegelicht in tabel 4.2.

Tabel 4.2 Ontwikkeling EMU-schuld sinds Miljoenennota 2017 (in procent bbp)

	2016
EMU-schuld Miljoenennota 2017	63,4%
EMU-saldo	- 0,7%
Kas-transverschillen	0,4%
Verkoop staatsbezit	- 0,2%
Overig	0,0%
EMU-schuld Najaarsnota 2016	63,0%

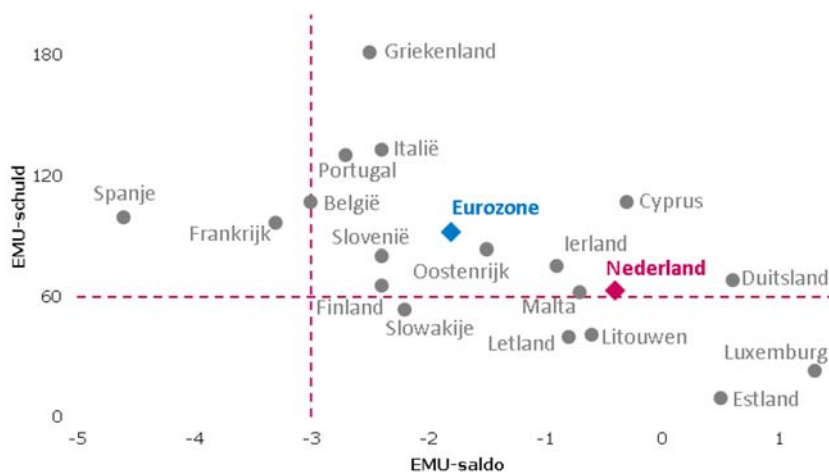
De raming van de EMU-schuld aan het einde van het jaar is nu lager dan in de Miljoenennota nog werd verwacht. Dit komt allereerst doordat het EMU-saldo is verbeterd. Dit kleinere tekort in 2016 werkt door in een 0,7 procent bbp lagere schuld aan het einde van het jaar. De post kas-transverschillen bevat voornamelijk de budgettaire gevolgen van de ratificatie van het eigenmiddelenbesluit. De Nederlandse korting wordt voor het EMU-saldo aan 2016 toegerekend. Op kasbasis wordt de korting echter pas begin 2017 ontvangen. Waar in de Miljoenennota dus nog werd gerekend met het ontvangen van de korting in 2016 verschuift dat schuldverlagende effect nu naar 2017 waardoor de schuld eind 2016 0,4 procent bbp hoger uitvalt dan eerder geraamd. De verkoop van een gedeelte van het belang van de staat in ABN Amro, met een opbrengst van 1,3 miljard euro, verlaagt de EMU-schuld met 0,2 procent bbp.

EMU-saldo en EMU-schuld in de Eurozone

Figuur 4.1 laat het voor 2016 geraamde EMU-saldo en de EMU-schuld zien voor de landen in de Eurozone. Deze cijfers zijn afkomstig uit de herfst-raming van de Europese Commissie². Voor Nederland bevatten de figuren de recentere raming uit deze Najaarsnota.

² http://ec.europa.eu/economy_finance/eu/forecasts/2016_autumn_forecast_en.htm

Figuur 4.1 EMU-saldo en EMU-schuld in de eurozone 2016 (in procenten bbp)

Het gemiddelde EMU-saldo van de Eurozone is naar verwachting gemiddeld $-1,8$ procent bbp in 2016. Dit is licht beter dan het tekort van $1,9$ procent dat de Europese Commissie in het voorjaar raamde. Het nu voor 2016 geraamde tekort is een verbetering van $0,3$ procent bbp ten opzichte van 2015. Het in deze Najaarsnota geraamde Nederlandse tekort is $0,4$ procent bbp en dus fors kleiner dan het gemiddelde in de Eurozone.

De door de commissie geraamde EMU-schuld in de eurozone is $91,6$ procent bbp in 2016. Ook dit is een verbetering ten opzichte van de voorjaarsraming ($92,2$ procent bbp) en ten opzichte van het schuldniveau in 2015 ($92,6$ procent bbp). De Nederlandse schuld ligt met een raming van $63,0$ procentpunt bbp meer dan 28 procentpunt lager dan het gemiddelde voor de Eurozone. Dit neemt niet weg dat de Nederlandse schuld nog steeds iets hoger is dan de Europese grenswaarde van 60 procent bbp.

De Minister van Financiën,
J.R.V.A. Dijsselbloem

BUDGETTAIRE KERNGEGEVENS

Tabel 1 Opbouw EMU-saldo (in miljarden euro; – is tekort)

		2016
1	Inkomsten (belastingen en sociale premies)	255,6
2	Netto-uitgaven onder het uitgavenkader	254,3
3	Rijksbegroting in enge zin	110,9
4	Sociale Zekerheid en Arbeidsmarktbeleid	76,7
5	Budgettair Kader Zorg	66,7
6	Overige netto-uitgaven	2,2
7	Gasbaten	– 2,2
8	Rentelasten	7,2
9	Zorgtoeslag	4,2
10	Overig	– 7,0
11	Totale netto-uitgaven (2+6)	256,6
12	EMU-saldo centrale overheid (1–11)	– 0,9
13	EMU-saldo decentrale overheden	– 2,1
14	Feitelijk EMU-saldo (12+13)	– 3,1
15	Feitelijk EMU-saldo (in procenten bbp)	– 0,4%
16	Bruto binnenlands product (bbp)	692

Tabel 2 Opbouw EMU-schuld (in miljarden euro; + is schuldverhogend)

		2016
1	EMU-schuld begin jaar	440,6
2	EMU-saldo centrale overheid	0,9
3	EMU-saldo sociale fondsen	– 6,5
4	EMU-saldo Rijk (2–3)	7,5
5	Kas-transverschillen en financiële transacties	– 11,3
6	Mutatie begrotingsreserves	0,5
7	Overbruggingskrediet FBN/ABN Amro	– 1,0
8	Mutatie derdenrekeningen	0,9
9	Financieringstekort Rijk (4+5+6+7+8)	– 3,4
10	Overige exogene mutaties schuld	– 3,3
11	EMU-saldo decentrale overheden	2,1
12	EMU-schuld einde jaar (1+9+10+11)	436,0
13	EMU-schuldquote (in procenten bbp)	63,0%

De Verticale Toelichting geeft voor alle begrotingen een overzicht van- en een toelichting op de belangrijkste mutaties sinds Miljoenennota 2017. Voor een meer gedetailleerde toelichting wordt verwezen naar de tweede suppletoire begrotingswetten.

Leeswijzer

De mutaties zijn gesplitst in drie categorieën:

- 1) Mee- en tegenvallers;
- 2) Beleidsmatige mutaties;
- 3) Technische mutaties.

De laatste categorie omvat alle overboekingen, desalderingen, statistische correcties en mutaties die niet onder een ijklijn vallen. Mutaties worden toegelicht indien ze een bepaalde ondergrens overschrijden. De ondergrens is afhankelijk van de omvang van de begroting en verschilt voor de verschillende categorieën mutaties. De post diversen bevat de mutaties die onder de ondergrens vallen en wordt in principe alleen toegelicht indien zich bijzonderheden voordoen.

De totalen per begroting worden in eerste instantie gepresenteerd exclusief de bedragen die onder de Homogene Groep Internationale Samenwerking (HGIS) vallen. Door middel van een aansluitregel wordt het deel van de begroting dat onder de HGIS valt zichtbaar gemaakt. De laatste regel geeft per begroting de totaalstand inclusief HGIS aan. De mutaties die optreden binnen het HGIS-deel van de begroting worden gepresenteerd en toegelicht in de Verticale Toelichting van alle HGIS uitgaven.

De bedragen in de tabellen zijn in miljoenen euro's. Door afrondingen kan het totaal afwijken van de som der onderdelen.

Samenvattend overzicht mutaties per Najaarsnota 2016

Bedragen in miljoenen euro's		Mutaties uitgaven	Mutaties ontvangsten
<i>Departementale begrotingen</i>			
I	De Koning	0,0	0,0
IIA	Staten Generaal	- 2,5	0,0
IIB	Hoge Colleges van Staat	- 3,3	0,6
III	Algemene Zaken	- 2,1	- 0,5
IV	Koninkrijksrelaties	30,0	7,7
V	Buitenlandse Zaken	0,0	- 2.758,5
VI	Veiligheid en Justitie	- 176,3	56,8
VII	Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties	43,4	20,9
VIII	Onderwijs, Cultuur en Wetenschap	- 61,1	- 14,4
IXA	Nationale Schuld	- 2,3	2.652,9
IXB	Financiën	134,1	1.578,6
X	Defensie	38,3	35,9
XII	Infrastructuur en Milieu	- 119,8	- 45,3
XIII	Economische Zaken	56,2	- 101,2
XV	Sociale Zaken en Werkgelegenheid	- 67,3	- 26,4
XVI	Volksgesondheid, Welzijn en Sport	- 120,6	34,1
XVII	Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking	0,0	0,0
XVIII	Wonen en Rijksdienst	5,9	16,1
<i>Overig</i>			
	Sociale Zekerheid	- 37,4	- 26,7
	Budgettair kader Zorg	- 400,7	0,0
	Gemeentefonds	48,2	0,0
	Provinciefonds	82,6	0,0

Bedragen in miljoenen euro's	Mutaties uitgaven	Mutaties ontvangsten
Infrastructuurfonds	- 534,6	- 34,7
Diergezondheidsfonds	- 8,8	- 10,6
Accres Gemeentefonds	0,0	0,0
Accres Provinciefonds	0,0	0,0
BES fonds	8,0	0,0
Deltafonds	- 140,8	- 10,7
Prijsbijstelling	0,0	0,0
Arbeidsvoorwaarden	0,0	0,0
Koppeling Uitkeringen	0,0	0,0
Aanvullende Post Algemeen	1.295,9	0,0
Homogene Groep Internationale Samenwerking	370,5	60,3

De Koning

I DE KONING: UITGAVEN

	2016
Stand Miljoenennota 2017 (excl. IS)	41,3
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2017	0,0
Stand Najaarsnota 2016 (subtotaal)	41,3
Totaal Internationale samenwerking	0,0
Stand Najaarsnota 2016	41,3

I DE KONING: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN

	2016
Stand Miljoenennota 2017 (excl. IS)	0,0
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2017	0,0
Stand Najaarsnota 2016 (subtotaal)	0,0
Totaal Internationale samenwerking	0,0
Stand Najaarsnota 2016	0,0

Staten-Generaal

IIA STATEN-GENERAAL: UITGAVEN

	2016
Stand Miljoenennota 2017 (excl. IS)	147,2
Beleidsmatige mutaties	
Rijksbegroting in enge zin	
Diversen	- 2,5
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2017	- 2,5
Stand Najaarsnota 2016 (subtotaal)	144,7
Totaal Internationale samenwerking	0,0
Stand Najaarsnota 2016	144,7

IIA STATEN-GENERAAL: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN

	2016
Stand Miljoenennota 2017 (excl. IS)	4,3
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2017	0,0

 IIA STATEN-GENERAAL: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN

	2016
Stand Najaarsnota 2016 (subtotaal)	4,3
Totaal Internationale samenwerking	0,0
	<hr/>
Stand Najaarsnota 2016	4,3

Diversen

Een aantal overlopende verplichtingen leidt tot onderuitputting bij de Eerste Kamer (0,1 mln.) en Tweede Kamer (1,2 mln.). Daarnaast vindt er een kasschuif plaats naar 2017 omdat wijzigingen in de projectuitvoering voor Dienst Automatisering ervoor zorgt dat de activiteiten pas in 2017 hun vervolg krijgen.

Hoge Colleges van Staat en Kabinetten

 IIB OVERIGE HOGE COLLEGES VAN STAAT EN KABINETTEN: UITGAVEN

	2016
Stand Miljoenennota 2017 (excl. IS)	119,1
Mee- en tegenvallers	
Rijksbegroting in enge zin	
Diversen	- 1,2
	<hr/>
	- 1,2
Beleidsmatige mutaties	
Rijksbegroting in enge zin	
Diversen	- 3,0
	<hr/>
	- 3,0
Technische mutaties	
Rijksbegroting in enge zin	
Diversen	0,8
	<hr/>
	0,8
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2017	- 3,3
	<hr/>
Stand Najaarsnota 2016 (subtotaal)	115,8
Totaal Internationale samenwerking	0,0
Stand Najaarsnota 2016	115,8

 IIB OVERIGE HOGE COLLEGES VAN STAAT EN KABINETTEN: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN

	2016
Stand Miljoenennota 2017 (excl. IS)	5,8
Technische mutaties	
Rijksbegroting in enge zin	
Diversen	0,6
	<hr/>
	0,6
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2017	0,6
	<hr/>
Stand Najaarsnota 2016 (subtotaal)	6,4
Totaal Internationale samenwerking	0,0
	<hr/>
Stand Najaarsnota 2016	6,4

Diversen (mee- en tegenvallers – uitgaven)

Bij de Voorjaarsnota 2016 is de instroom van het aantal zaken bij de Vreemdelingenkamer in 2016 geraamd op 7.880. Op basis van de instroom- en productiecijfers t/m ultimo september is deze raming verlaagd tot 6.350 zaken. Dit leidt tot een meevaller van 1,2 mln.

Diversen (beleidsmatige mutaties – uitgaven)

Bij de Algemene Rekenkamer, de Kanselierij der Nederlandse Orden en de Raad van State is er sprake van een onderuitputting van in totaal 0,9 mln. Daarnaast zijn er extra uitgaven bij de digitalisering van de organisatie bij de Algemene Rekenkamer (0,1 mln.), digitalisering bij de Nationale ombudsman (0,2 mln.) en zijn er bij de Ombudsman hogere kosten voor oud ambtsdragers (0,1 mln.). Daarnaast vinden een drietal kasschuiven plaats naar 2017 voor digitalisering bij de Raad van State (1 mln.), voor de financiering van de transitiekosten voor de reorganisatie van de Algemene Rekenkamer (0,6 mln.) en bij de Kanselierij voor het nieuwe systeem LINT (1 mln.). Vanwege een langere doorlooptijd van de Europese aanbesteding is het contract voor de bouw van het nieuwe systeem LINT in 2016 later ondertekend dan gepland.

Diversen (technische mutaties – uitgaven/ontvangsten)

Dit betreft onder meer diverse desalderingen voor in totaal 0,6 mln., voor ontvangen subsidies voor uitgevoerde projecten in het buitenland, uitvoering adviespunt klokkenluiders tot 1 juli en klachtenbehandeling voor provincies, waterschappen en gemeenten.

Algemene Zaken

III ALGEMENE ZAKEN: UITGAVEN

	2016
Stand Miljoenennota 2017 (excl. IS)	62,7
Beleidsmatige mutaties	
Rijksbegroting in enge zin	
Diversen	- 2,1
	- 2,1
Technische mutaties	
Rijksbegroting in enge zin	
Diversen	0,0
	0,0
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2017	- 2,1
Stand Najaarsnota 2016 (subtotaal)	60,6
Totaal Internationale samenwerking	0,0
Stand Najaarsnota 2016	60,6

III ALGEMENE ZAKEN: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN

	2016
Stand Miljoenennota 2017 (excl. IS)	7,1
Beleidsmatige mutaties	
Rijksbegroting in enge zin	
Diversen	- 0,5
	- 0,5
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2017	- 0,5

 III ALGEMENE ZAKEN: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN

	2016
Stand Najaarsnota 2016 (subtotaal)	6,6
Totaal Internationale samenwerking	0,0
	<hr/>
Stand Najaarsnota 2016	6,6

Koninkrijksrelaties

 IV KONINKRIJKSRELATIES: UITGAVEN

	2016
Stand Miljoenennota 2017 (excl. IS)	274,0
Technische mutaties	
Rijksbegroting in enge zin	
Diversen	0,3
Niet tot een ijklijn behorend	
Lopende inschrijving curacao 2016	29,7
	<hr/>
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2017	30,0
	<hr/>
Stand Najaarsnota 2016 (subtotaal)	304,0
Totaal Internationale samenwerking	0,0
Stand Najaarsnota 2016	304,0

 IV KONINKRIJKSRELATIES: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN

	2016
Stand Miljoenennota 2017 (excl. IS)	42,8
Beleidsmatige mutaties	
Rijksbegroting in enge zin	
Diversen	1,8
	<hr/>
	1,8
Technische mutaties	
Rijksbegroting in enge zin	
Diversen	5,9
	<hr/>
	5,9
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2017	7,7
	<hr/>
Stand Najaarsnota 2016 (subtotaal)	50,5
Totaal Internationale samenwerking	0,0
	<hr/>
Stand Najaarsnota 2016	50,5

Diversen (technische mutaties – uitgaven)

Er is sprake van een tekort op het BES-fonds als gevolg van de wisselkoers. Dit tekort wordt vanuit de wisselkoersreserve gecompenseerd. De wisselkoersreserve wordt aangevuld vanuit Waarborgfunctie (artikel 1), Bevorderen sociaaleconomische structuur (artikel 4) en Schuldsanering/ lopende inschrijving/leningen (artikel 5), waar sprake is van meerontvangsten door de huidige wisselkoers op renteontvangsten van verstrekte leningen en bijdragen vanuit de Caribische landen.

Lopende inschrijving Curaçao 2016

De landen Curaçao en Sint Maarten hebben op grond van de rijkswet Financieel toezicht de mogelijkheid om, via een lopende inschrijving met Nederland, leningen voor investeringen aan te gaan. De geldleningen waarop Nederland inschrijft dienen te voldoen aan de normen en criteria van de rijkswet, zoals een positief advies van het College financieel toezicht. Curaçao is op 6 juni 2016 een lening aangegaan middels de lopende inschrijving bij Nederland. De lening is ten behoeve van de financiering van onder andere weginfrastructuur en de nieuwbouw en renovatie van schoolgebouwen.

Diversen (beleidsmatige mutaties – ontvangsten)

Dit betreffen hogere rente ontvangsten (1,8 mln.) als gevolg van leningen die de landen via lopende inschrijving hebben afgesloten.

Diversen (technische mutaties – ontvangsten)

Op de rente-inkomsten op uitstaande leningen (in dollars) aan de landen in het Koninkrijk zijn wisselkoersmeevallers. Deze worden gebruikt om de wisselkoerstegenvaller op het BES-fonds op te vangen.

Buitenlandse Zaken

V BUITENLANDSE ZAKEN: UITGAVEN

	2016
Stand Miljoenennota 2017 (excl. IS)	8.299,0
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2017	0,0
Stand Najaarsnota 2016 (subtotaal)	8.299,0
Totaal Internationale samenwerking	1.433,6
Stand Najaarsnota 2016	9.732,6

V BUITENLANDSE ZAKEN: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN

	2016
Stand Miljoenennota 2017 (excl. IS)	3.414,2
Technische mutaties	
Rijksbegroting in enge zin	
Vijfde aanvullende begroting ec 2016 perceptiekostenvergoeding	- 40,8
Vijfde aanvullende begroting ec 2016 verschuiven nl korting	- 2.717,7
	- 2.758,5
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2017	- 2.758,5
Stand Najaarsnota 2016 (subtotaal)	655,7
Totaal Internationale samenwerking	89,1
Stand Najaarsnota 2016	744,8

Een overzicht van de mutaties van de EU-afrachten sinds de Miljoenennota 2017 treft u aan in de tabel hierboven. Het Eigen Middelen Besluit is per 1 oktober in werking getreden.³ Dit heeft twee effecten voor Nederland die onderstaand worden toegelicht. Het kabinet heeft besloten om het kader te corrigeren voor deze effecten, aangezien de omvang van

³ Zie: Kamerstuk 21 501-03, nr. 99

het bedrag, in combinatie met de mate waarin het kabinet hierop nog kan sturen, op gespannen voet staat het uitgangspunt dat de begrotingsregels bestuurlijke rust, eenvoud en duidelijkheid vooraf moeten bieden.

Vijfde aanvullende begroting EC 2016 perceptiekostenvergoeding

De verlaging van de perceptiekostenvergoeding voor de invoerrechten wordt per 1 oktober 2016 ingevoerd. Daardoor heeft Nederland in de maanden oktober tot en met december recht op 20% vergoeding in plaats van 25%. Dit zorgt in het laatste kwartaal van 2016 voor lager dan verwachte perceptiekostenvergoedingen en netto hogere Nederlandse afdrachten van 41 mln.

Vijfde aanvullende begroting EC 2016 verschuiven Nederlandse korting

Met de ratificatie van het Eigen Middelenbesluit zijn de kortingen op de nationale afdrachten geëffectueerd. Dit wijzigt de omvang van de nationale afdrachten en is door de Europese Commissie verwerkt in een aanvullende begroting. De aanneming van deze aanvullende begroting door het Europees parlement vindt waarschijnlijk pas laat in 2016 plaats, waardoor de feitelijke kasontvangst van de Nederlandse korting doorschuift naar 2017.

Veiligheid en Justitie

VI VEILIGHEID EN JUSTITIE: UITGAVEN

	2016
Stand Miljoenennota 2017 (excl. IS)	13.396,9
Beleidsmatige mutaties	
Rijksbegroting in enge zin	
Asiel: correctie dubbeltelling	- 31,0
Asiel: oda-toerekening	- 290,0
Dji van werk naar werk	- 25,0
Inzet lpo	- 21,5
Diversen	21,8
	- 345,7
Technische mutaties	
Rijksbegroting in enge zin	
Asiel: inzet asielreserve	173,5
Diversen	- 4,1
	169,4
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2017	- 176,3
Stand Najaarsnota 2016 (subtotaal)	13.220,7
Totaal Internationale samenwerking	34,3
Stand Najaarsnota 2016	13.255,0

VI VEILIGHEID EN JUSTITIE: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN

	2016
Stand Miljoenennota 2017 (excl. IS)	2.364,2
Beleidsmatige mutaties	
Rijksbegroting in enge zin	
Tegenvaller boetes en transacties	- 100,0
Tegenvaller griffierechten	- 23,8
Diversen	10,8
	- 113,0
Technische mutaties	
Rijksbegroting in enge zin	

	2016
Asiel: inzet asielreserve	173,5
Diversen	- 3,7
	169,8
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2017	56,8
Stand Najaarsnota 2016 (subtotaal)	2.421,0
Totaal Internationale samenwerking	0,0
	2.421,0
Stand Najaarsnota 2016	2.421,0

Asiel: Correctie toerrekening

Uit een herrekening van de ODA-toerekening van eerstejaarsopvangkosten asiel volgt een correctie op de toerekening 2015 en 2016. Het bedrag wordt overgeboekt van de VenJ-begroting naar de BHOS-begroting

Asiel: ODA-toerekening

Als gevolg van de lager dan verwachte asielinstroom in 2016 moet VenJ een deel van de ODA-toerekening voor de eerstejaarsopvang van asielzoekers terugboeken naar de begroting Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking. Dit wordt gedekt door meevallers bij COA, IND, Nidos en DT&V. Het resterende tekort wordt opgevangen door inzet van de asielreserve (zie ook *Ontvangsten – Asiel: inzet asielreserve*).

DJI van werk naar werk

De kasbehoefte in 2016 bij DJI voor het VWNW-beleid is lager dan het beschikbare budget. Deels gaat de uitstroom in de vrijwillige fase voorspoediger dan geraamd. Daarnaast is een deel van de uitgaven reeds in 2015 gefinancierd uit het resultaat van DJI. Middels deze mutatie wordt het beschikbaar budget met de behoefte in lijn gebracht.

Inzet LPO

De prijsbijstelling 2016 wordt ingezet ter dekking van problematiek op de VenJ-begroting.

Diversen (beleidmatige mutaties)

De post diversen is een optelling van verschillende mee- en tegenvallers, waaronder een tegenvaller van 8 mln. bij het OM en tegenvaller van 5,5 mln. gerechtskosten bij het OM.

Asiel: inzet asielreserve

Als gevolg van de lager dan verwachte asielinstroom in 2016, moet VenJ een deel van de ODA-toerekening voor de eerstejaarsopvang van asielzoekers terugboeken naar de begroting van Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking, terwijl een deel van de besparingen pas later optreedt. Via de asielreserve wordt dit probleem in timing opgevangen (zie ook *Ontvangsten – Asiel: inzet asielreserve*)

Tegenvaller boetes en transacties

Er doet zich een tegenvaller voor van 100 mln. bij boetes en transacties. De tegenvaller kan o.a. verklaard worden door het lagere aantal boetes dat ten opzichte van de raming is opgelegd door de teams Verkeer en de basisteams van de politie en het aantal strafbeschikkingen dat is opgelegd. Voor de teams Verkeer van de politie geldt dat er een relatief hoog vacaturepercentage is, die door de reorganisatie tijdelijk niet konden worden ingevuld. Daarnaast heeft er in het voorjaar een software-update van de mobiele radarsets plaatsgevonden, waardoor deze een periode niet konden worden gebruikt. Ook werken de na-effecten van de CAO-acties van de politie nog enige tijd door en hebben de basisteams van de politie andere prioriteiten gekregen.

Tegenvaller griffierechten

Bij de griffie ontvangst wordt een lagere instroom van zaken verwacht dan eerder geraamd. Deze tegenvaller wordt in het totaalbeeld binnen VenJ verwerkt.

Diversen (beleidsmatige mutaties)

De post diversen is een optelling van verschillende mee- en tegenvallers, waaronder een schikking met automobielhandel Pon van ca. 12 mln. die grotendeels vrijvalt t.b.v. het generale beeld.

Asiel: inzet asielreserve

Als gevolg van de lager dan verwachte asielinstroom in 2016, moet VenJ een deel van de ODA-toerekening voor de eerstejaarsopvang van asielzoekers terugboeken naar de begroting van Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking, terwijl een deel van de besparingen pas later optreedt. Via de asielreserve wordt dit probleem in timing opgevangen.

Binnenlandse Zaken

VII BINNENLANDSE ZAKEN EN KONINKRIJKSRELATIES: UITGAVEN

	2016
Stand Miljoenennota 2017 (excl. IS)	902,5
Beleidsmatige mutaties	
Rijksbegroting in enge zin	
Diversen	- 3,8
	- 3,8
Technische mutaties	
Rijksbegroting in enge zin	
Diversen	47,2
	47,2
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2017	43,4
Stand Najaarsnota 2016 (subtotaal)	945,8
Totaal Internationale samenwerking	0,2
Stand Najaarsnota 2016	946,0

VII BINNENLANDSE ZAKEN EN KONINKRIJKSRELATIES: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN

	2016
Stand Miljoenennota 2017 (excl. IS)	204,1
Technische mutaties	
Rijksbegroting in enge zin	
Diversen	20,9
	20,9
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2017	20,9
	225,0
Stand Najaarsnota 2016 (subtotaal)	225,0
Totaal Internationale samenwerking	0,0
	225,0
Stand Najaarsnota 2016	225,0

Diversen (technische mutaties – uitgaven/ontvangsten)

De departementen die betrokken zijn bij de Generieke Digitale Infrastructuur boeken hun aandeel in de doorbelastingsopgave voor 2017 en 2018 nu over naar de begroting van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (totaal 24,8 mln.).

Daarnaast valt de omvang van de Dienstverlenings-overeenkomsten 2016 (DVA) over de dienstverlening tussen de baten-lastenagenschappen die via het kerndepartement lopen 9 mln. hoger uit.

Onderwijs, Cultuur en wetenschap

VIII ONDERWIJS, CULTUUR EN WETENSCHAP: UITGAVEN

	2016
Stand Miljoenennota 2017 (excl. IS)	38.722,9
Mee- en tegenvallers	
Rijksbegroting in enge zin	
Diversen	- 65,8
	- 65,8
Beleidsmatige mutaties	
Rijksbegroting in enge zin	
Diversen	- 3,7
	- 3,7
Technische mutaties	
Rijksbegroting in enge zin	
Diversen	- 6,6
Niet tot een ijklijn behorend	
Diversen	15,0
	8,4
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2017	- 61,1
	38.661,8
Stand Najaarsnota 2016 (subtotaal)	38.661,8
Totaal Internationale samenwerking	63,0
	38.724,7
Stand Najaarsnota 2016	38.724,7

	2016
Stand Miljoenennota 2017 (excl. IS)	1.312,5
Mee- en tegenvallers	
Rijksbegroting in enge zin	
Diversen	- 11,2
	- 11,2
Technische mutaties	
Rijksbegroting in enge zin	
Diversen	11,8
Niet tot een ijklijn behorend	
Diversen	- 15,0
	- 3,2
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2017	- 14,4
	1.298,1
Stand Najaarsnota 2016 (subtotaal)	1.298,1
Totaal Internationale samenwerking	0,0
	1.298,1
Stand Najaarsnota 2016	1.298,1

Diversen (mee- en tegenvallers)

Dit betreft het saldo van diverse mee- en tegenvallers. Voorbeelden hiervan zijn tegenvallers in het voortgezet onderwijs doordat de realisatie van het aantal leerlingen hoger is dan wat was geraamd (12,8 mln.) en door de doorwerking van een grotere instroom van asielzoekers en vreemdelingen (23,4 mln.). Daartegenover staan meevallers in het primair onderwijs op de subsidies (- 21 mln.) en op de bekostiging door de afloop van tijdelijke regelingen (- 14 mln.). In het beroepsonderwijs is er een meevaller van 19 mln. op de regeling voortijdig schoolverlaten. Tenslotte zijn de uitgaven aan de basisbeurs en de aanvullende beurs naar beneden bijgesteld op basis van realisatiecijfers (- 18 mln.).

Diversen (beleidsmatige mutaties)

Op diverse artikelen zijn er verplichtingen die niet meer tot uitgaven zullen leiden in 2016, maar wel in 2017.

Diversen (technische, kaderrelevante mutaties)

Deze post is het saldo van twee desalderingen en een aantal overboekingen van en naar andere departementen. De eerste desaldering doet zich voor op het gebied van cultuur (1,8 mln.). Middelen ontvangen van de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland in het kader van het project Erfgoed en Locatie worden ingezet voor indicentele uitgaven op dit gebied. De tweede desaldering betreft een terugstorting in het Participatiefonds van de terugvorderingen bij scholen als gevolg van onterechte declaraties van wachtgeldkosten (10 mln.).

Diversen (technische, niet-kaderrelevante mutaties)

De niet-kaderrelevante uitgaven voor studiefinanciering zijn hoger dan geraamd. Dit is het gevolg van zowel een toename in het aantal studenten dat leent, als de gemiddeld geleende bedragen.

Diversen (mee- en tegenvallers niet-belastingontvangsten)

Dit betreft het saldo van diverse mee- en tegenvallers aan de kant van de niet-belastingontvangsten. Onder andere bij studiefinanciering zijn er minder ontvangsten op kortlopende vorderingen (– 10 mln.) en door lagere renteontvangsten (– 3 mln.).

Diversen (technische, kaderrelevante mutaties niet-belastingontvangsten)

Dit betreft de optelsom van de twee eerdergenoemde desalderingen.

Diversen (technische, niet-kaderrelevante mutaties niet-belastingontvangsten)

De niet-kaderrelevante ontvangsten zijn naar beneden bijgesteld doordat uit de maandelijkse realisatiecijfers blijkt dat oud-studenten minder extra terugbetalingen doen op de hoofdsom van hun studieleningen dan eerder geraamd.

Nationale Schuld

IXA NATIONALE SCHULD (TRANSACTIEBASIS): UITGAVEN

	2016
Stand Miljoenennota 2017 (excl. IS)	9.111,7
Technische mutaties	
Niet tot een ijklijn behorend	
Diversen	– 2,3
	– 2,3
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2017	– 2,3
Stand Najaarsnota 2016 (subtotaal)	9.109,3
Totaal Internationale samenwerking	0,0
Stand Najaarsnota 2016	9.109,3

IXA NATIONALE SCHULD (TRANSACTIEBASIS): NIET-BELASTINGONTVANGSTEN

	2016
Stand Miljoenennota 2017 (excl. IS)	13.275,1
Technische mutaties	
Niet tot een ijklijn behorend	
Beeindiging derivaten	462,0
Mutaties in rekening-courant en deposito	2.239,0
Rente vlottende schuld	– 50,0
Diversen	1,9
	2.652,9
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2017	2.652,9
Stand Najaarsnota 2016 (subtotaal)	15.927,9
Totaal Internationale samenwerking	0,0
Stand Najaarsnota 2016	15.927,9

Beëindiging derivaten

Enkele rentederivaten zijn voortijdig beëindigd. Bij het beëindigen van een rentederivaat wordt de actuele marktwaarde van het derivaat verrekend tussen beide partijen. Doordat de derivaten voortijdig worden beëindigd wordt de meerjarige ontvangst in een keer ontvangen.

Mutaties in rekening-courant en deposito

De inleg van sociale fondsen is gewijzigd als gevolg van mutaties in de premieontvangsten en de premiegefinancierde uitgaven.

Rente vlottende schuld

Gemiddeld genomen is tegen een hoger tarief gefinancierd dan de verwachte rente ten tijde van de Miljoenennota.

Financiën

IXB FINANCIEN: UITGAVEN

	2016
Stand Miljoenennota 2017 (excl. IS)	9.240,5
Beleidsmatige mutaties	
Rijksbegroting in enge zin	
Afdrachten staatsloterij	98,7
Belasting- en invorderingsrente	- 15,0
Schade-uitkering ekv	- 34,9
Storting begrotingsreserve	123,7
Vrijval reservering bir	- 30,0
Diversen	- 15,5
	127,0
Technische mutaties	
Rijksbegroting in enge zin	
Diversen	- 0,3
Niet tot een ijklijn behorend	
Diversen	7,5
	7,2
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2017	134,1
Stand Najaarsnota 2016 (subtotaal)	9.374,6
Totaal Internationale samenwerking	522,8
Stand Najaarsnota 2016	9.897,4

IXB FINANCIEN: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN

	2016
Stand Miljoenennota 2017 (excl. IS)	7.527,8
Beleidsmatige mutaties	
Rijksbegroting in enge zin	
Afdrachten staatsloterij	98,7
Dividenden en afdrachten staatsdeelnemingen	51,0
Kosten vervolging	- 20,0
Premies ekv	50,0
Schaderestituties ekv	38,8
Diversen	13,6
	232,1
Technische mutaties	
Rijksbegroting in enge zin	
Diversen	- 6,4
Niet tot een ijklijn behorend	
Tweede tranche abn amro	1.326,0

	2016
Diversen	26,8
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2017	1.346,4 1.578,6
Stand Najaarsnota 2016 (subtotaal)	9.106,4
Totaal Internationale samenwerking	3,9
Stand Najaarsnota 2016	9.110,3

Afdrachten Staatsloterij (uitgaven en ontvangsten)

Uit de Wet op de Kansspelen (WoK) volgt dat alle winsten van de Staatsloterij moeten toekomen aan de staat. Tot 1 april 2016 was dit ook het geval. Na de fusie van de Staatsloterij en Lotto is de staat aandeelhouder van de Nederlandse Loterij. Sinds de fusie ontvangt de staat een deel van de afdrachten en winsten van de fusieorganisatie volgens een vastgestelde verdeelsleutel. De geldstromen verlopen via een zogenaamde escrow rekening om te voldoen aan de eisen in de WoK. In de begroting en verantwoording komt dit tot uiting door een raming op te nemen van de afdrachten en winsten van de Staatsloterij in 2016 aan zowel uitgaven- als ontvangstenkant. Deze mutatie betreft alleen de verrekening die is opgenomen als technische post bij de uitgaven en ontvangsten (beide 98.7 mln.).

Belasting- en invorderingsrente

De raming van de rente-uitgaven wordt met 15 mln. naar beneden bijgesteld. Dit komt doordat de Belastingdienst minder rente hoeft te vergoeden bij het vaststellen van definitieve aanslagen.

Schade-uitkering EKV en storting begrotingsreserve (uitgaven), premies ekv en schaderestituties ekv (ontvangsten)

Via de exportkredietverzekeringen worden Nederlandse exporteurs en hun financiers gedekt tegen het politieke en commerciële risico dat zij lopen bij middellange en langlopende exportcontracten naar landen met een (ver)hoog(d) risico en/of buitenlandse afnemers met een relatief hoog risicoprofiel. De schade-uitkeringen bij de exportkredietverzekeringen zijn lager uitgevallen dan eerder begroot (– 34.9 mln.). Daarnaast treden er meevallers op bij de premieontvangsten (50 mln.) en recuperatieontvangsten (38.8 mln.). Deze meevallers komen ten gunste aan de begrotingsreserve die getroffen is voor uitstaande risico's.

Vrijval reservering BIR

Bij Voorjaarsnota 2016 is een reservering getroffen voor een mogelijke tegenvaller op de Belasting- en Invorderingsrente (Kamerstuk 34 485, nr. 1). Het grootste gedeelte van deze reservering komt te vervallen, omdat de tegenvaller zich niet heeft voorgedaan.

Diversen (uitgaven en ontvangsten, rijksbegroting enge zin, technische en niet tot een ijklijn behorende mutaties)

Dit betreft een saldo van mutaties van onder andere een meevaller op muntcirculatie en meer ontvangsten door ontwaarde munten die hoger zijn uitgevallen dan aanvankelijk was voorzien.

Dividenden en afdrachten staatsdeelnemingen

De meest recente raming van de dividenden en afdrachten in 2016 leidt tot een verhoging van 51 miljoen euro ten opzichte van de vorige raming. Dit wordt veroorzaakt door hogere afdrachten van de Nederlandse Loterij en doordat er zich geen onvoorziene risico's hebben voorgedaan dit jaar.

Kosten vervolging

De begrote ontvangsten van de doorberekende tarieven van de Kostenwet blijven achter. Dit leidt in 2016 tot 20 mln. lagere ontvangsten dan oorspronkelijk geraamd.

Tweede tranche ABN AMRO

Op 17 november 2016 is een 2e tranche aandelen van ABN Amro naar de beurs gebracht (7%). Deze transactie heeft 1,3 mld. opgeleverd (Kamerstuk 31 789, nr. 86).

Defensie

X DEFENSIE: UITGAVEN

	2016
Stand Miljoenennota 2017 (excl. IS)	8.062,5
Beleidsmatige mutaties	
Rijksbegroting in enge zin	
Diversen	1,1
	<hr/>
	1,1
Technische mutaties	
Rijksbegroting in enge zin	
Doorwerking ontvangsten	35,9
Diversen	1,3
	<hr/>
	37,2
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2017	38,3
	<hr/>
Stand Najaarsnota 2016 (subtotaal)	8.100,8
Totaal Internationale samenwerking	325,7
	<hr/>
Stand Najaarsnota 2016	8.426,5

X DEFENSIE: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN

	2016
Stand Miljoenennota 2017 (excl. IS)	267,1
Technische mutaties	
Rijksbegroting in enge zin	
Bijstellen ontvangsten	35,9
	<hr/>
	35,9
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2017	35,9
	<hr/>
Stand Najaarsnota 2016 (subtotaal)	303,1

X DEFENSIE: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN

	2016
Totaal Internationale samenwerking	39,5
Stand Najaarsnota 2016	342,6

Doorwerking ontvangsten

De verhoging van de ontvangsten komt voor het grootste gedeelte door huuropbrengsten van het Nationaal Militair Museum (NMM) en hogere opbrengsten door verkoop van goederen. Defensie verhuurt de nieuwe locatie in Soesterberg van het NMM aan de Koninklijke Stichting Defensie Musea. Defensie (CDC) betaalt een gebruiksvergoeding aan het consortium dat verantwoordelijk is voor de locatie. Dit betekent voor het CDC dat zowel de ontvangsten (huur) als de uitgaven (gebruiksvergoeding) stijgen. De doorwerking van ontvangsten door verkoop van goederen komt ter beschikking van investeringen.

Bijstellen ontvangsten

Dit betreft onder meer de verhoogde inkomsten door huur en gebruik van de nieuwe locatie in Soesterberg door de Stichting Defensie Musea voor het Nationaal Militair museum. Daarnaast vindt de verkoop van tanks aan Finland eerder plaats dan verwacht.

Infrastructuur en Milieu**XII INFRASTRUCTUUR EN MILIEU: UITGAVEN**

	2016
Stand Miljoenennota 2017 (excl. IS)	8.003,4
Beleidsmatige mutaties	
Rijksbegroting in enge zin	
Regeringsvliegtuig	- 40,0
Diversen	- 2,9
	- 42,9
Technische mutaties	
Rijksbegroting in enge zin	
Diversen	- 76,9
	- 76,9
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2017	- 119,8
Stand Najaarsnota 2016 (subtotaal)	7.883,5
Totaal Internationale samenwerking	26,8
Stand Najaarsnota 2016	7.910,3

XII INFRASTRUCTUUR EN MILIEU: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN

	2016
Stand Miljoenennota 2017 (excl. IS)	246,0
Beleidsmatige mutaties	
Rijksbegroting in enge zin	
Diversen	- 0,8
	- 0,8
Technische mutaties	
Rijksbegroting in enge zin	
Diversen	11,5

	2016
Niet tot een ijklijn behorend	
Ets-veilingopbrengsten	– 54,0
Diversen	– 2,0
	– 44,5
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2017	– 45,3
Stand Najaarsnota 2016 (subtotaal)	200,7
Totaal Internationale samenwerking	5,9
Stand Najaarsnota 2016	206,6

Regeringsvliegtuig

De Tweede Kamer is op 8 juli 2016 geïnformeerd over de aanschaf van een vervangend regeringsvliegtuig (Kamerstuk 33 400 XII, nr. 79). De middelen die het kabinet ter dekking bij Miljoenennota 2017 als eerste stap heeft toegevoegd aan de begroting van lenM, komen niet in 2016 tot besteding en schuiven door naar 2017.

Diversen – technische mutaties uitgaven

Dit betreft diverse interdepartementale overboekingen en overboekingen naar het Provinciefonds, Gemeentefonds en Btw-compensatiefonds. De vier grootste mutaties zijn (1) een overboeking van 20,6 mln. naar het Provinciefonds voor de rijksbijdrage aan het project Ooijen-Wanssum; (2) een overboeking van 12,8 mln. naar het Provinciefonds ten behoeve van hydrologische maatregelen door provincies. De dekking hiervan komt uit de opbrengsten van grondverkoop door de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland en beëindiging van de rekening-courantfaciliteit van het Nationaal Groenfonds; (3) een overboeking naar het Provinciefonds van 11,3 mln. in totaal in verband met een bijdrage aan de provincie Noord-Holland en gemeente Weesp voor het programma OV SAAL; (4) bijdragen aan provincies en gemeenten van in totaal 7,0 mln. voor projecten in het programma Beter Benutten.

Diversen – technische mutaties niet-belastingontvangsten

Deze post bestaat voor 10 mln. uit ontvangsten uit grondverkoop door de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland en beëindiging van de rekening-courantfaciliteit van het Nationaal Groenfonds. Deze ontvangsten worden ingezet ten behoeve van hydrologische maatregelen door provincies.

ETS veilingopbrengsten

De raming van de veilingopbrengsten emissiehandel (ETS) wordt neerwaarts bijgesteld omdat de gemiddelde veilingprijs per emissierecht naar verwachting lager uitvalt.

Economische Zaken

XIII ECONOMISCHE ZAKEN: UITGAVEN

	2016
Stand Miljoenennota 2017 (excl. IS)	5.183,6
Beleidsmatige mutaties	

XIII ECONOMISCHE ZAKEN: UITGAVEN

	2016
Rijksbegroting in enge zin	
Onderzoek	15,9
Verduurzaming	- 18,5
Diversen	- 6,0
	- 8,6
Technische mutaties	
Rijksbegroting in enge zin	
Desaldering uitgaven eu-correcties apurement	65,3
Diversen	17,0
Niet tot een ijklijn behorend	
Diversen	- 17,6
	64,7
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2017	56,2
	64,7
Stand Najaarsnota 2016 (subtotaal)	5.239,7
Totaal Internationale samenwerking	50,6
	5.290,4
Stand Najaarsnota 2016	5.290,4

XIII ECONOMISCHE ZAKEN: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN

	2016
Stand Miljoenennota 2017 (excl. IS)	3.512,4
Beleidsmatige mutaties	
Rijksbegroting in enge zin	
Diversen	- 8,5
	- 8,5
Technische mutaties	
Rijksbegroting in enge zin	
Desaldering uitgaven eu-correcties apurement	65,3
Diversen	24,9
Niet tot een ijklijn behorend	
Bijstelling ode-ontvangsten	- 64,0
Bijstelling prognose gasbaten	- 100,0
Diversen	- 19,0
	- 92,8
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2017	- 101,2
	- 92,8
Stand Najaarsnota 2016 (subtotaal)	3.411,1
Totaal Internationale samenwerking	0,0
	3.411,1
Stand Najaarsnota 2016	3.411,1

Onderzoek

Er vindt een herschikking plaats binnen de middelen voor de vermaatschappelijking van natuur en biodiversiteit en er zijn extra middelen benodigd voor onder meer de uitfinanciering van PRIMA-projecten (ICT) en voor uitgaven Idensys/eID en eIDAS.

Verduurzaming

Op het onderdeel Verduurzaming van het Meerjarenprogramma Nationaal Coördinator Groningen (NCG) is dit voorjaar binnen de EZ-begroting in totaal 40 mln. beschikbaar gemaakt, waarvan 18,5 mln. in 2016. Deze 18,5 mln. wordt dit jaar niet benut. Alle huidige meerjarige budgetten van de NCG zijn gebaseerd op ramingen die stapsgewijs door de NCG onder-

bouwd worden om uiteindelijk te komen tot juridisch gebonden budgetten. Voor het budget dat meerjarig beschikbaar is voor verduurzaming in combinatie met versterking worden op dit moment inspecties uitgevoerd die uiteindelijk leiden tot concrete plannen voor de versterkingsopgave.

Diversen (beleidsmatige mutaties RBG eng uitgaven)

Dit betreft het saldo van een aantal herprioriteringen binnen de EZ-begroting, alsmede diverse mutaties binnen het geheel van programmiddelen, waaronder een verlaging van subsidies op beleidsartikel 16 en de bijdragen aan mede-overheden op beleidsartikel 18 als gevolg van uitgaven Westerschelde die in 2017 plaatsvinden. Ook vindt overheveling van middelen uit de Stimulering Duurzame Energieproductie (SDE+) naar I&M plaats voor flankerend beleid Wind op Zee. Met betrekking tot de herprioritering betreffen de uitgavenmutaties met name de investeringen in de Cloud Infrastructuur en licenties Microsoft Oracle door DICTU (12,6 mln.) en eenmalige ICT- en fusiegerelateerde kosten bij RVO (11,1 mln.).

Desaldering uitgaven EU-correcties apurement

Als gevolg van opgelegde correcties voor niet EU-conforme uitvoering van voornamelijk de regeling Groenten en fruit heeft een onttrekking van 65,3 mln. plaatsgevonden uit de begrotingsreserve apurement.

Diversen (technische mutaties RBG eng uitgaven)

Dit betreft o.a. de bijdrage van VWS van 5,3 mln. in 2016 aan de versterking van het toezicht door de NVWA (Kamerstuk 33 835, nr. 33) en de kapitaalinjectie voor Energieonderzoek Centrum Nederland/ Nuclear Research and consultancy Group (ECN/NRG) zoals aangekondigd in de brief van de Minister van EZ dd. 30 september 2016 (Kamerstuk 30 196, nr. 476). Verder wordt de bijdrage van de provincies voor de transitiekosten van Dienst Landelijk Gebied (DLG) naar EZ overgeheveld.

Diversen (technische mutaties niet tot een ijklijn behorend uitgaven)

Dit betreft de overboeking van budget aan het Gemeentefonds voor het scholenprogramma in Groningen. De eerste tranche van de rijksbijdrage wordt voor drie jaar vastgelegd en uitgekeerd als decentralisatie-uitkering in het Gemeentefonds aan de deelnemende gemeenten. OCW draagt hier vanaf 2017 ook aan bij.

Diversen (beleidsmatige mutaties RBG eng ontvangsten)

Dit betreft o.a. de tegenvallende inkomsten vanuit Autoriteit Consument en Markt (ACM) doordat minder geld wordt ontvangen vanuit boetes en tegenvallende ontvangsten van Eurostars.

Desaldering uitgaven eu-correcties apurement

Als gevolg van opgelegde correcties voor niet EU-conforme uitvoering van voornamelijk de regeling Groenten en fruit heeft een onttrekking van 65,3 mln. plaatsgevonden uit de begrotingsreserve apurement.

Diversen (technische mutaties RBG eng ontvangsten)

Dit betreft o.a. een desaldering van uitgaven en ontvangsten bij het opdrachtenpakket voor RVO.NL, omdat in 2015 niet benutte middelen worden doorgeschoven naar 2016.

Bijstelling ODE-ontvangsten

De prognose van de Opslag Duurzame Energie ontvangsten (ODE-ontvangsten) is met 64 mln. naar beneden bijgesteld, omdat het energieverbruik (de grondslag voor de heffing) lager uitvalt dan eerder verwacht. De ontvangstenraming wordt hierop aangepast.

Bijstelling prognose gasbaten

De raming van de aardgasbaten is naar beneden bijgesteld omdat de gasprijs lager is dan eerder geraamd.

Diversen (technische mutaties niet tot een ijklijn behorend ontvangsten)

Dit betreft o.a. 10 mln. dividend van de Noordelijke Ontwikkelings Maatschappij (NOM) dat niet in 2016 maar in 2017 wordt ontvangen. Ook is de raming voor de ontvangsten voor het verlengen van de FM vergunning van Veronica voor de periode 2011–2017 verlaagd op basis van de nieuwe berekening van de prijs die SEO heeft uitgevoerd omdat het College van Beroep voor het bedrijfsleven (Cbb) in 2015 heeft bepaald dat het oorspronkelijke bedrag onjuist was berekend.

Sociale Zaken en Werkgelegenheid

XV SOCIALE ZAKEN EN WERKGELEGENHEID: UITGAVEN

	2016
Stand Miljoenennota 2017 (excl. IS)	31.856,4
Mee- en tegenvallers	
Sociale zekerheid	
Wajong	20,0
Diversen	- 0,7
	19,3
Beleidsmatige mutaties	
Rijksbegroting in enge zin	
Sectorplannen	- 22,1
Diversen	- 14,2
Sociale zekerheid	
Maatschappelijke begeleiding	- 32,3
Diversen	- 8,6
	- 77,2
Technische mutaties	
Rijksbegroting in enge zin	
Diversen	- 4,2
Sociale zekerheid	
Diversen	- 5,4
Niet tot een ijklijn behorend	
Diversen	0,1
	- 9,5
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2017	- 67,3
Stand Najaarsnota 2016 (subtotaal)	31.789,1
Totaal Internationale samenwerking	0,5
Stand Najaarsnota 2016	31.789,6

XV SOCIALE ZAKEN EN WERKGELEGENHEID: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN

	2016
Stand Miljoenennota 2017 (excl. IS)	1.884,9
Mee- en tegenvallers	
Rijksbegroting in enge zin	

	2016
Diversen	0,7
Sociale zekerheid	
Afrekening bbz	19,1
Kinderopvangtoeslag	- 20,0
Kindgebonden budget	- 30,0
Diversen	6,2
	- 24,0
Beleidsmatige mutaties	
Sociale zekerheid	
Diversen	- 4,0
	- 4,0
Technische mutaties	
Rijksbegroting in enge zin	
Diversen	- 0,1
Niet tot een ijklijn behorend	
Diversen	1,7
	1,6
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2017	- 26,4
	1.858,6
Stand Najaarsnota 2016 (subtotaal)	1.858,6
Totaal Internationale samenwerking	0,0
	1.858,6

Wajong

Dit betreft een tegenvaller op de Wajong als gevolg van realisatiecijfers, waardoor de prijs en het volume omhoog zijn bijgesteld. Het volume is naar boven bijgesteld vanwege een hogere instroom in de Wajong2015 en een lagere uitstroom uit de oude Wajong.

Sectorplannen

Dit betreft een neerwaartse bijstelling op het budget voor de sectorplannen als gevolg van een fasering in de voorschotten. Dit budget zal via de eindejaarsmarge door worden geschoven naar 2017.

Diversen RBG-eng (uitgaven)

Dit betreft diverse beleidsmatige bijstellingen als gevolg van onderuitputting. Dit betreft onder andere de Rijksschoonmaakorganisatie (RSO) waardoor er minder beroep op het transitiebudget nodig is in 2016.

Maatschappelijke begeleiding

Het budget is neerwaarts bijgesteld omdat gemeenten in 2016 minder budget voor maatschappelijke begeleiding aanvragen dan eerder verwacht. Dat heeft deels te maken met vertraging in doorstroom van vergunninghouders naar gemeenten en deels doordat gemeenten minder snel dan verwacht budget voor maatschappelijke begeleiding aanvragen. De aanvragen worden alsnog verwacht in 2017.

Diversen SZA (uitgaven)

Dit betreft diverse beleidsmatige bijstellingen op het SZA-kader. De grootste is de overheveling van het budget voor Brug-VWW van H15 naar H40.

Afrekening BBZ

Uit realisatiecijfers is gebleken dat een aantal gemeenten een te groot voorschot heeft ontvangen voor de bijstand van zelfstandigen. Gemeenten moeten het teveel ontvangen bedrag terugbetalen. Dit leidt tot ontvangsten voor SZW.

Kinderopvangtoeslag

Dit betreft een tegenvaller als gevolg van lagere terugontvangsten van kinderopvangtoeslag. Het geraamde totale bedrag aan terugvorderingen over oudere toeslagenjaren valt lager uit en daarnaast zal naar verwachting een hoger bedrag oninbaar blijken te zijn. Verder is het proces van definitief toekennen over 2015 later op gang gekomen dan vorige jaren, waardoor ook ontvangsten later binnenkomen.

Kindgebonden budget

Dit betreft een tegenvaller als gevolg van lagere terugontvangsten van het kindgebonden budget. Een deel van de ontvangsten komt later binnen dan verwacht en schuift daardoor over de jaargrens. Daarnaast zijn de verwachte vorderingen over toeslagenjaren 2013 en 2014 licht naar beneden bijgesteld.

Sociale Zekerheid

SOCIALE ZEKERHEID: UITGAVEN

	2016
Stand Miljoenennota 2017	77.877,1
Mee- en tegenvallers	
Sociale zekerheid	
Diversen	- 9,4
	- 9,4
Beleidsmatige mutaties	
Sociale zekerheid	
Maatschappelijke begeleiding	- 32,3
Diversen	3,6
	- 28,7
Technische mutaties	
Sociale zekerheid	
Diversen	0,7
	0,7
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2017	- 37,4
Stand Najaarsnota 2016	77.839,7

SOCIALE ZEKERHEID: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN

	2016
Stand Miljoenennota 2017	1.151,5
Mee- en tegenvallers	
Sociale zekerheid	
Kindgebonden budget	- 30,0
Diversen	7,3
	- 22,7
Beleidsmatige mutaties	
Sociale zekerheid	
Diversen	- 4,0

SOCIALE ZEKERHEID: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN

	2016
	– 4,0
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2017	– 26,7
Stand Najaarsnota 2016	1.124,8

Diversen

Dit betreft verschillende bijstellingen als gevolg van uitvoeringsinformatie. De grootste bijstellingen betreffen een meevaller op de Kinderbijslag (AKW), een tegenvaller op de aanvullende inkomensvoorziening ouderen (AIO), een tegenvaller op de Wajong en een meevaller op de WAO.

Maatschappelijke begeleiding

Het budget is neerwaarts bijgesteld, omdat gemeenten in 2016 minder budget voor maatschappelijke begeleiding aanvragen dan eerder verwacht. Dat heeft deels te maken met vertraging in doorstroom van vergunninghouders naar gemeenten en deels doordat gemeenten minder snel dan verwacht budget voor maatschappelijke begeleiding aanvragen.

Kindgebonden budget

Dit betreft een tegenvaller als gevolg van lagere terugontvangsten van het kindgebonden budget. Een deel van de ontvangsten komt later binnen dan verwacht en schuift daardoor over de jaargrens. Daarnaast zijn de verwachte vorderingen over toeslagjaren 2013 en 2014 licht naar beneden bijgesteld.

Diversen (ontvangsten)

Dit betreft verschillende mee- en tegenvallers op de niet-belastingontvangsten, die per saldo een meevaller opleveren. De grootste mutaties betreffen een meevaller op de bijstand zelfstandigen (BBZ) en een tegenvaller op de Kinderopvangtoeslag (zie ook VT H15).

Volksgezondheid, Welzijn en Sport

XVI VOLKSGEZONDHEID, WELZIJN EN SPORT: UITGAVEN

	2016
Stand Miljoenennota 2017 (excl. IS)	14.624,7
Beleidsmatige mutaties	
Rijksbegroting in enge zin	
Compensatieregeling pgb	– 20,0
Opleiding tot verpleegkundig specialist	– 17,5
Subsidie transitie jeugd	– 35,0
Taakstellende onderuitputting	55,0
Diversen	– 13,2
Zorg	
Overheveling transitierегeling medisch specialisten	– 19,0
Diversen	– 11,2
	– 60,9
Technische mutaties	
Rijksbegroting in enge zin	
Subsidie transitie jeugd	– 42,0
Diversen	– 15,8

XVI VOLKSGEZONDHEID, WELZIEN EN SPORT: UITGAVEN

	2016
Zorg	
Diversen	- 1,0
Niet tot een ijklijn behorend	
Diversen	- 0,9
	<hr/>
	- 59,7
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2017	- 120,6
	<hr/>
Stand Najaarsnota 2016 (subtotaal)	14.504,1
Totaal Internationale samenwerking	5,1
	<hr/>
Stand Najaarsnota 2016	14.509,2

XVI VOLKSGEZONDHEID, WELZIEN EN SPORT: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN

	2016
Stand Miljoenennota 2017 (excl. IS)	195,8
Beleidsmatige mutaties	
Rijksbegroting in enge zin	
Ontvangsten artikel 3	16,2
Ontvangsten mantelzorgcompliment	19,4
Ontvangsten wanbetalers	20,2
Diversen	11,1
	<hr/>
	66,9
Technische mutaties	
Rijksbegroting in enge zin	
Subsidie transitie jeugd	- 42,0
Diversen	9,2
	<hr/>
	- 32,8
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2017	34,1
	<hr/>
Stand Najaarsnota 2016 (subtotaal)	229,9
Totaal Internationale samenwerking	0,0
	<hr/>
Stand Najaarsnota 2016	229,9

Compensatieregeling PGB

De uitvoeringstoets van de compensatieregeling trekkingsrechten en de verwerking van de resultaten hiervan heeft meer tijd gekost dan beoogd. De gereserveerde middelen zullen daarom dit jaar niet meer tot besteding komen.

Opleiding tot verpleegkundig specialist

Het opleidingsbudget voor de opleiding tot verpleegkundig specialist komt dit jaar niet volledig tot uitputting, omdat de instroom van het aantal studenten lager is dan geraamd.

Subsidie transitie jeugd – beleidsmatige mutaties – rijksbegroting in enge zin

Er hebben zich minder jeugdinstanties dan voorzien gemeld bij de Transitie Autoriteit Jeugd (TAJ). Het lagere beroep komt mede doordat de TAJ door bemiddeling tussen instanties en gemeenten alsnog betalingsregelingen heeft kunnen treffen.

Taakstellende onderuitputting

Dit betreft het invullen van de taakstellende onderuitputting. Deze wordt ingevuld met de bij de 2^e supplettoire begrotingswet gepresenteerde onderuitputting.

Diversen – beleidsmatige mutaties – rijksbegroting in enge zin

Dit betreft de optelsom van een aantal mutaties waaronder de bijdrage van VWS aan de oplossing van de problematiek van de stichting ECN (12 mln.), meerkosten bij de SVB voor de uitvoering van de PGB-trekingsrechten (8,8 mln.), hogere uitgaven op het gebied van informele zorg (8,1 mln.), de bijdrage van VWS voor de ontwikkeling van de generieke digitale infrastructuur (5,8 mln.) en lagere uitgaven aan subsidies op artikel 3 (– 8,6 mln.).

Overheveling transitieregeling medisch specialisten

In 2016 is beperkt gebruik gemaakt van de subsidieregeling voor medisch specialisten. De middelen die vrijvallen worden toegevoegd aan de BKZ-sector medisch specialistische zorg.

Diversen – beleidsmatige mutaties – zorg

Dit betreft een nabetaling op grond van de subsidieregeling abortusklinieken (1,4 mln.) en vrijval van 12,6 mln. voor een aantal opleidingen (waaronder sportartsen, arts verstandelijk gehandicapten en klinisch neuropsychologen).

Subsidie transitie jeugd – technische mutaties – rijksbegroting in enge zin – uitgaven en ontvangsten

Provincies hebben tot en met 2016 egaliseringsreserves beschikbaar gehouden voor jeugdinstanties. In 2016 gaan de overgebleven reserves over naar de VWS-begroting, waar ze worden ingezet voor subsidieverlening aan jeugdinstanties door de Transitie Autoriteit Jeugd. Provincies hebben in 2016 een groter deel van hun egaliseringsreserves dan verwacht ingezet voor jeugdinstanties. De ontvangsten op de VWS-begroting vallen hierdoor lager uit. Tegelijkertijd is hierdoor minder subsidieverlening nodig voor deze instanties door de Transitie Autoriteit Jeugd. Op de VWS-begroting zijn daarom de ontvangsten en de uitgaven met hetzelfde bedrag verlaagd.

Diversen – technische mutaties – rijksbegroting in enge zin

Deze post bestaat onder andere uit de overboekingen van de VWS-bijdrage voor de oplossing van de problematiek van de stichting ECN (– 12 mln.) en de VWS-bijdrage voor de ontwikkeling van de generieke digitale infrastructuur (– 5,8 mln.).

Diversen – technische mutaties – zorg

Het betreft een overboeking naar het CIBG ten behoeve van de uitvoering van onder andere de UZI-pas en de Wet BIG.

Diversen – technische mutaties – niet tot een ijklijn behorend

Het betreft een bijdrage in de uitvoeringskosten van de Tegemoetkoming Specifieke Zorgkosten.

Ontvangsten artikel 3

De ontvangsten op artikel 3 vallen hoger uit door onder meer vrijval van reorganisatievoorzieningen van het CIZ (10 mln.) en terugontvangst van subsidies aan zorgkantoren in 2013 en 2014 (3,3 mln.).

Ontvangsten mantelzorgcompliment

Tot 2015 werd het mantelzorgcompliment gefinancierd vanuit de VWS-begroting, de SVB was verantwoordelijk voor de uitkering. Het betreft hier de terugontvangen middelen van de over 2014 uitgekeerde mantelzorgcomplimenten.

Ontvangsten wanbetalers

De ontvangsten in het kader van de wanbetalersregeling vallen hoger uit door een hoger dan verwacht inningspercentage.

Diversen – beleidsmatige mutaties

Deze post omvat onder andere terugontvangsten van subsidies op artikel 1 (8,5 mln.) en de invulling van de taakstellende ontvangstenmeevaller (5 mln.).

Diversen – technische mutaties

Het betreft de optelsom van verschillende kleine desalderingen.

Budgettair Kader Zorg

ZORG: UITGAVEN

	2016
Stand Miljoenennota 2017	72.150,1
Mee- en tegenvallers	
Zorg	
Actualisering zorguitgaven	- 400,0
	- 400,0
Beleidsmatige mutaties	
Zorg	
Diversen	- 2,5
	- 2,5
Technische mutaties	
Zorg	
Diversen	1,8
	1,8
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2017	- 400,7
Stand Najaarsnota 2016	71.749,4

ZORG: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN

	2016
Stand Miljoenennota 2017	5.020,9
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2017	0,0
Stand Najaarsnota 2016	5.020,9

Actualisering zorguitgaven

Op basis van voorlopige gegevens over het eerste half jaar van 2016 van het Zorginstituut Nederland (ZiNL) zijn de ramingen van de zorguitgaven 2016 geactualiseerd. Dit leidt tot een neerwaartse bijstelling van de uitgaven binnen de Zvw van 400 mln.

Deze geraamde onderschrijding kan nog wijzigen op grond van de realisatiecijfers over geheel 2016. Daarover wordt u in het jaarverslag 2016 nader gerapporteerd.

Buitenlandse Handel & Ontwikkelingssamenwerking

XVII BUITENLANDSE HANDEL & ONTWIKKELINGSSAMENWERKING: UITGAVEN

	2016
Stand Miljoenennota 2017 (excl. IS)	0,0
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2017	0,0
Stand Najaarsnota 2016 (subtotaal)	0,0
Totaal Internationale samenwerking	3.163,4
Stand Najaarsnota 2016	3.163,4

XVII BUITENLANDSE HANDEL & ONTWIKKELINGSSAMENWERKING: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN

	2016
Stand Miljoenennota 2017 (excl. IS)	16,4
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2017	0,0
Stand Najaarsnota 2016 (subtotaal)	16,4
Totaal Internationale samenwerking	250,8
Stand Najaarsnota 2016	267,3

Wonen & Rijksdienst

XVIII WONEN & RIJKSDIENST: UITGAVEN

	2016
Stand Miljoenennota 2017 (excl. IS)	4.247,6
Technische mutaties	
Rijksbegroting in enge zin	
Diversen	5,9
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2017	5,9
Stand Najaarsnota 2016 (subtotaal)	4.253,5
Totaal Internationale samenwerking	0,0
Stand Najaarsnota 2016	4.253,5

XVIII WONEN & RIJKSDIENST: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN

	2016
Stand Miljoenennota 2017 (excl. IS)	848,9
Beleidsmatige mutaties	
Rijksbegroting in enge zin	
Diversen	10,0

XVIII WONEN & RIJKSDIENST: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN

	2016
	10,0
Technische mutaties	
Rijksbegroting in enge zin	
Diversen	6,1
	6,1
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2017	16,1
Stand Najaarsnota 2016 (subtotaal)	865,0
Totaal Internationale samenwerking	0,0
Stand Najaarsnota 2016	865,0

Diversen (technische mutaties-uitgaven en ontvangsten)

Bij het rijksvastgoedbeleid is de raming voor de ontvangsten uit de grondverkoop neerwaarts bijgesteld door tegenvallende verkoopcijfers. Daar tegenover staan meerontvangsten voor ingebruikgevingen en zakelijke lasten. De per saldo meerontvangsten worden ingezet binnen de begroting Wonen en Rijksdienst, onder meer voor de meeruitgaven aan zakelijke lasten.

Diversen (beleidsmatige mutaties – ontvangsten)

De jaarlijkse benzineveilingen die het RVB organiseert zijn hoger uitgevallen dan waar in de begroting rekening mee was gehouden. De hogere ontvangst bedraagt 10 mln.

Gemeentefonds

B GEMEENTEFONDS: UITGAVEN

	2016
Stand Miljoenennota 2017 (excl. IS)	28.150,2
Technische mutaties	
Rijksbegroting in enge zin	
Diversen	48,2
	48,2
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2017	48,2
	28.198,4
Stand Najaarsnota 2016 (subtotaal)	28.198,4
Totaal Internationale samenwerking	0,0
Stand Najaarsnota 2016	28.198,4

B GEMEENTEFONDS: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN

	2016
Stand Miljoenennota 2017 (excl. IS)	0,0
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2017	0,0
	0,0
Stand Najaarsnota 2016 (subtotaal)	0,0
Totaal Internationale samenwerking	0,0
Stand Najaarsnota 2016	0,0

Diversen (Uitgaven)

Dit betreft diverse mutaties vanuit de begrotingen van BZK, EZ, IenM, SZW, OCW en VenJ. Het gaat onder meer om de implementatie van de Europese Energie-Efficiency richtlijn (5,0 mln.), huisvesting PO-VO COA (8,0 mln.) en het scholenprogramma in Groningen (17,6 mln.). Laatstgenoemde betreft een overboeking van EZ naar het gemeentefonds ten behoeve van het aardbevings- en toekomstbestendig maken van 101 schoolgebouwen in negen gemeenten in de provincie Groningen die te kampen hebben met de gevolgen van door gaswinning geïnduceerde aardbevingen.

Provinciefonds

C PROVINCIEFONDS: UITGAVEN

	2016
Stand Miljoenennota 2017 (excl. IS)	2.411,0
Technische mutaties	
Rijksbegroting in enge zin	
Dienst landelijk gebied	- 13,1
Green deal	11,0
Hydrologische maatregelen	12,8
Mit regeling	15,0
Ooijen-wanssum	20,6
Spoor investering	13,2
Diversen	23,0
	<hr/>
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2017	82,5
	<hr/>
Stand Najaarsnota 2016 (subtotaal)	2.493,6
Totaal Internationale samenwerking	0,0
	<hr/>
Stand Najaarsnota 2016	2.493,6

C PROVINCIEFONDS: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN

	2016
Stand Miljoenennota 2017 (excl. IS)	0,0
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2017	0,0
	<hr/>
Stand Najaarsnota 2016 (subtotaal)	0,0
Totaal Internationale samenwerking	0,0
	<hr/>
Stand Najaarsnota 2016	0,0

Dienst landelijk gebied

Dit betreft een eenmalige uitname uit het provinciefonds voor de transitiekosten van het EZ-agentschap Dienst Landelijk Gebied (DLG). Dit volgt uit het onderhandelingsakkoord decentralisaties natuur uit 2011.

Green deal

Dit betreft overboekingen van EZ naar het Provinciefonds in verband met Green Deal-bijdrages aan Noord-Holland (0,6 mln.), Noord-Brabant (2,6 mln.), Zeeland (1,8 mln.), Overijssel (3,0 mln.) en Limburg (3,0 mln.).

Hydrologische maatregelen

Conform bestuurlijke afspraken uit het Begrotingsakkoord 2013 wordt geld vrijgemaakt vanuit de opbrengsten van grondverkopen ten behoeve van hydrologische maatregelen door provincies. Mede door de opbrengsten uit grondverkopen van Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO) en de beëindiging van de rekening-courantfaciliteit van het Groenfonds wordt in de Najaarsnota 12,8 mln. beschikbaar gesteld voor hydrologische maatregelen. RVO geeft middelen aan lenM zodat die geld kunnen overmaken naar het Provinciefonds.

MIT regeling

Dit betreft een overboeking van EZ naar het Provinciefonds ten behoeve van de regeling MKB Innovatiestimulering Topsectoren (MIT) vanwege (deels) decentrale uitvoering door de provincies.

Ooijen-wanssum

Dit betreft een bijdrage van lenM aan de voorbereiding- en uitvoeringskosten aan het project Ooijen-Wanssum. Deze bijdrage is bedoeld om maatregelen van de waterveiligheidsdoelstelling te realiseren.

Spoor investering

Dit betreft twee overboekingen van lenM aan het Provinciefonds ten behoeve van investeringen in het spoor. In het kader van Openbaar Vervoer Schiphol-Amsterdam-Almere-Lelystad (OV SAAL) is 9,1 mln. gereserveerd voor een bijdrage aan hoogfrequent spoorvervoer in de regio. Er wordt 4,1 mln. overgeboekt aan de provincie Utrecht ten behoeve van spoorkruising bij Amersfoort.

Diversen (Uitgaven)

Dit betreft diverse mutaties voor verschillende provincies vanuit de Ministeries van EZ en lenM. De onderwerpen met de grootste bedragen zijn de bodemsanering van het Olasfa terrein te Olst (6,9 mln.), transitiekosten naar collectiviteit bij kleine natuurbeheerders (4,8 mln.) en het programma Beter Benutten inzake een multimodale haven voor Flevoland (3,7 mln.).

Infrastructuurfonds

A INFRASTRUCTUURFONDS: UITGAVEN

	2016
Stand Miljoenennota 2017 (excl. IS)	5.787,1
Beleidsmatige mutaties	
Rijksbegroting in enge zin	
Saldo 2016 hoofdvaarwegennet	- 121,9
Saldo 2016 hoofdwegennet	- 170,2
Saldo 2016 megaprojecten verkeer en vervoer	- 51,7
Saldo 2016 overige uitgaven	39,8
Saldo 2016 spoorwegen	- 191,3
Diversen	- 2,3
	- 497,6
Technische mutaties	
Rijksbegroting in enge zin	
Diversen	- 36,9
	- 36,9
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2017	- 534,6

A INFRASTRUCTUURFONDS: UITGAVEN

	2016
Stand Najaarsnota 2016 (subtotaal)	5.252,6
Totaal Internationale samenwerking	0,0
Stand Najaarsnota 2016	5.252,6

A INFRASTRUCTUURFONDS: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN

	2016
Stand Miljoenennota 2017 (excl. IS)	5.787,1
Beleidsmatige mutaties	
Rijksbegroting in enge zin	
Saldo 2016 hoofdwegennet	25,0
Diversen	- 22,8
	2,2
Technische mutaties	
Rijksbegroting in enge zin	
Diversen	- 36,9
	- 36,9
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2017	- 34,7
Stand Najaarsnota 2016 (subtotaal)	5.752,4
Totaal Internationale samenwerking	0,0
Stand Najaarsnota 2016	5.752,4

Saldo 2016 Hoofdvaarwegennet

Er is 121,9 mln. aan onderuitputting op het artikel hoofdvaarwegennet. Dit bedrag bestaat uit drie componenten:

- 1) Op het BOV budget is 18,7 mln. minder uitgegeven dan begroot doordat het groot onderhoud van stuwen binnen het project RINK Limburg is getemporeerd ten gunste van andere prioritaire projecten. Daarnaast is sprake van vertraging bij de realisatie van de maatregelen van twee bruggen binnen de Modernisering Objecten Bediening Zeeland (MOBZ).
- 2) Op het aanlegbudget is in totaal 83,8 mln. onderuitputting. Hiervan wordt 12 mln. verklaard door onderprogrammering. De overige 72 mln. wordt voornamelijk veroorzaakt door het project Nieuwe Sluis Terneuzen. Bij dit project is meer tijd nodig voor het bereiken van overeenstemming over grondverwerving en zijn verschuivingen in de kasplanning geweest.
- 3) Op het artikel geïntegreerde contractvormen is sprake van 19,4 mln. onderuitputting als gevolg van een aangepast kasritme van het DBFM contract van het project Zeetoegang IJmond. Daarnaast loopt bij het project Derde Kolk Beatrixsluis de verrekening met betrekking tot een tweetal posten (conditionering en gronden) vertraging op.

Saldo 2016 hoofdwegennet – uitgaven

Per saldo is op het artikel hoofdwegen een onderuitputting van 170,2 mln. Dit bedrag bestaat uit drie componenten.

- 1) Er is een overschrijding van 10,4 mln. op het BOV budget onder andere omdat er sprake is van meer geconstateerde rijdekschades dan gecontracteerd bij de brug Ewijk en de Gallecopperbrug.

- 2) Er is 156,6 mln. minder uitgegeven aan aanleg dan was voorzien. De DBFM-conversie van de N18 Varsseveld-Enschede is voor 2017 in plaats van 2016 voorzien. Daarnaast is er voor 113,8 mln. sprake van onderprogrammering.
- 3) Op het artikel geïntegreerde contractvormen is sprake van 24,1 mln. onderuitputting. Dit wordt allereerst veroorzaakt doordat de uitgaven die voor het project Schiphol-Amsterdam-Almere deeltraject A1/A6 waren voorzien, niet volledig dit jaar tot betaling zullen komen. Bij het deeltraject A9 is in 2016 minder budget nodig als gevolg van het opschuiven watercompensatie Bijlmerweide en het later afrekenen van het verleggen van kabels en leidingen. Daarnaast zijn voor de Wijkertunnel nieuwe tarieven vastgesteld waardoor de uitgaven voor de laatste 10 jaar lager uitvallen.

Saldo 2016 megaprojecten verkeer en vervoer

Per saldo is op het artikel megaprojecten verkeer en vervoer een onderuitputting van 51,7 mln. Dit bedrag bestaat uit vijf componenten.

- 1) Er wordt 21,8 mln. minder uitgegeven in 2016 voor het project ZuidasDok omdat de betaling voor de aankoop van de autoparkeergarage in 2017 zal plaatsvinden.
- 2) Er wordt 18,5 mln. minder uitgegeven in 2016 aan ERTMS omdat de werkzaamheden later van start zijn gegaan.
- 3) De uitgaven voor de Betuweroute in het kader van brandveiligheid vallen 4,5 mln. lager uit in 2016 omdat de uitvoering van de plas-brandverkleinende maatregelen minder snel verloopt dan verwacht.
- 4) De planuitwerkingfase voor de geluidsmaatregelen HSL-Zuid en de onderzoeken naar zettingsproblematiek zijn nog niet afgerond. Hierdoor vertragen de maatregelen om de geluidshinder en de zettingsproblematiek te mitigeren, dit zorgt voor 5 mln. onderuitputting.
- 5) Tot slot wordt voor het project Mainportontwikkeling Rotterdam een overschot verwacht van 2,0 mln. omdat de uitgaven bij de projectorganisatie en natuurcompensatie lager uitvallen en er zich geen onvoorziene uitgaven hebben voorgedaan.

Saldo 2016 overige uitgaven

Op dit artikel is sprake van een nadelig saldo van 39,8 mln., dat bijna volledig wordt veroorzaakt door het inpassen van de minregel van 40,0 mln. Deze minregel is het gevolg van de in de begroting 2016 verwerkte kasschuif van 2016 naar 2017 van 40,0 mln. ten behoeve van het rijksbrede financiële beeld. De meerjarige programmering is hierop toen niet aangepast, met een minregel in 2016 als gevolg. Het nadelig saldo wordt in 2017 op dit artikel in mindering gebracht, zodat de omvang van de budgetten meerjarig ongewijzigd blijft.

Saldo 2016 spoorwegen

Per saldo is op het artikel spoorwegen een onderuitputting van 191,3 mln. Dit bedrag bestaat uit vier componenten.

- 1) Op het BOV budget is sprake van een overschrijding van 1,3 mln. doordat ProRail een hogere gebruikersvergoeding krijgt. ProRail wordt gecompenseerd voor het btw-aandeel van deze gebruikersvergoeding.
- 2) Op aanleg is er voor 170,0 mln. minder uitgegeven dan geraamd. Dit wordt voor 26,5 mln. verklaard uit bestaande onderprogrammering. Daarnaast zijn er lagere uitgaven bij diverse projecten waaronder het project Vleuten-Geldermalsen (20,9 mln.), PHS (20,7 mln.) en Beter Benutten Decentraal Spoor (13,3 mln.).

- 3) Op de geïntegreerde contractvormen zijn er lagere uitgaven vanwege lagere betalingen aan Infrasppeed. Infrasppeed heeft voor de aanleg van de HSL-Zuid een lening afgesloten waarvan lenM het renterisico draagt. Als gevolg van de lage rentestand vallen de beschikbaarheidvergoedingen aan Infrasppeed lager uit.
- 4) Er is 13,3 mln. onderuitputting op de investeringsruimte. Dit komt omdat deze middelen niet zijn ingezet voor dekking van specifieke projecten.

Diversen – beleidsmatige mutaties uitgaven

Dit betreft het saldo 2016 van het artikel regionaal en lokale infrastructuur. Er is sprake van onderuitputting van 8,8 mln. bij drie RSP-projecten als gevolg van vertraging. Daar tegenover staat een overschrijding van 6,5 mln. doordat het project A12/A20 Parallelstructuur Gouwe voorspoediger verloopt dan verwacht waardoor een mijlpaalbetaling in 2016 wordt gerealiseerd in plaats van 2017.

Diversen – technische mutaties uitgaven

Op het infrastructuurfonds vinden diverse desalderingen plaats waarmee met name bijdragen aan gemeenten en provincies via Hoofdstuk XII worden overgeheveld. Het gaat hierbij onder andere om het programma OV-SAAL middellange termijn (11,3 mln.), Beter Benutten (7,0 mln.), het project A12/A20 Parallelstructuur Gouwe (6,6 mln.), Vleuten-Geldermalsen (5,0 mln.) en de A58 aansluiting Goes (4,5 mln.).

Saldo 2016 hoofdwegennet – niet belastingontvangsten

Het saldo van de niet-belastingontvangsten op het artikel hoofdwegennet toont hogere ontvangsten. Dit komt hoofdzakelijk voort uit ontvangsten van gemeenten met betrekking tot de projecten A4 Burgerveen-Leiden (4,8 mln.) en Schiphol-Amsterdam-Almere (19,1 mln.).

Diversen – beleidsmatige mutaties niet-belastingontvangsten

Deze post bestaat hoofdzakelijk uit het saldo van niet-belastingontvangsten op het artikel spoorwegen (– 13,9 mln.) en het artikel hoofdvaarwegennet (– 7,8 mln.). Op het artikel spoorwegen zijn lagere ontvangsten met name doordat de definitieve afrekening van de HSL-heffing over het jaar 2015 vertraagt naar 2017 en een bijdrage van provincies in het kader van decentrale lijnen verschuift naar 2017. Bij het hoofdvaarwegennet worden de uitgaven met betrekking tot het project verbreding Wilhelminakanaal pas in 2017 verwacht. Hiermee overeenkomstig worden de ontvangsten (regiobijdrage) doorgeschoven naar 2017.

Diversen – technische mutaties niet-belastingontvangsten

Op het infrastructuurfonds vinden diverse desalderingen plaats waarmee met name bijdragen aan gemeenten en provincies via Hoofdstuk XII worden overgeheveld. Het gaat hierbij onder andere om het programma OV-SAAL middellange termijn (11,3 mln.), Beter Benutten (7,0 mln.), het project A12/A20 Parallelstructuur Gouwe (6,6 mln.), Vleuten-Geldermalsen (5,0 mln.) en de A58 aansluiting Goes (4,5 mln.).

Diergezondheidsfonds

F DIERGEZONDHEIDSFONDS: UITGAVEN

	2016
Stand Miljoenennota 2017 (excl. IS)	44,0
Technische mutaties	
Niet tot een ijklijn behorend	
Bestrijding	- 12,3
Diversen	3,5
	<hr/>
	- 8,8
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2017	- 8,8
	<hr/>
Stand Najaarsnota 2016 (subtotaal)	35,2
Totaal Internationale samenwerking	0,0
	<hr/>
Stand Najaarsnota 2016	35,2

F DIERGEZONDHEIDSFONDS: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN

	2016
Stand Miljoenennota 2017 (excl. IS)	44,0
Technische mutaties	
Niet tot een ijklijn behorend	
Lagere ontvangsten	- 10,6
	<hr/>
	- 10,6
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2017	- 10,6
	<hr/>
Stand Najaarsnota 2016 (subtotaal)	33,4
Totaal Internationale samenwerking	0,0
	<hr/>
Stand Najaarsnota 2016	33,4

Bestrijding

De actuele inzichten van de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO) voor uitgaven aan bestrijding leiden tot een verlaging van de uitgaven.

Diversen (technische mutaties niet tot een ijklijn behorend uitgaven)

De hogere uitgaven hebben betrekking op de bewaking van dierziekten inclusief de afrekening sectordeclaraties 2015 en op uitvoeringskosten.

Lagere ontvangsten

De ontvangsten van het DGF worden naar beneden bijgesteld naar het niveau van de geraamde ontvangsten door de Rijksdienst van Ondernemend Nederland (RVO).

Accres Gemeentefonds

ACCRES GEMEENTEFONDS: UITGAVEN

	2016
Stand Miljoenennota 2017 (excl. IS)	0,0
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2017	0,0
	<hr/>
Stand Najaarsnota 2016 (subtotaal)	0,0

ACCRES GEMEENTEFONDS: UITGAVEN	
	2016
Totaal Internationale samenwerking	0,0
Stand Najaarsnota 2016	0,0

ACCRES GEMEENTEFONDS: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN	
	2016
Stand Miljoenennota 2017 (excl. IS)	0,0
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2017	0,0
Stand Najaarsnota 2016 (subtotaal)	0,0
Totaal Internationale samenwerking	0,0
Stand Najaarsnota 2016	0,0

Accres Provinciefonds

ACCRES PROVINCIEFONDS: UITGAVEN	
	2016
Stand Miljoenennota 2017 (excl. IS)	0,0
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2017	0,0
Stand Najaarsnota 2016 (subtotaal)	0,0
Totaal Internationale samenwerking	0,0
Stand Najaarsnota 2016	0,0

ACCRES PROVINCIEFONDS: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN	
	2016
Stand Miljoenennota 2017 (excl. IS)	0,0
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2017	0,0
Stand Najaarsnota 2016 (subtotaal)	0,0
Totaal Internationale samenwerking	0,0
Stand Najaarsnota 2016	0,0

BES-fonds

H BES-FONDS: UITGAVEN	
	2016
Stand Miljoenennota 2017 (excl. IS)	33,4
Technische mutaties	
Rijksbegroting in enge zin	
Diversen	8,0
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2017	8,0
Stand Najaarsnota 2016 (subtotaal)	41,5
Totaal Internationale samenwerking	0,0
Stand Najaarsnota 2016	41,5

H BES-FONDS: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN

	2016
Stand Miljoenennota 2017 (excl. IS)	0,0
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2017	0,0
Stand Najaarsnota 2016 (subtotaal)	0,0
Totaal Internationale samenwerking	0,0
Stand Najaarsnota 2016	0,0

Diversen (technische mutatie – uitgaven)

Omdat de uitgaven voor het BES-fonds in euro's worden geraamd maar de daadwerkelijke uitgaven in dollars plaatsvinden is sprake van een wisselkoerstegenvaller van 8 mln. Deze wordt gedekt vanuit de begroting Koninkrijksrelaties.

Deltafonds

J DELTAFONDS: UITGAVEN

	2016
Stand Miljoenennota 2017 (excl. IS)	1.285,1
Beleidsmatige mutaties	
Rijksbegroting in enge zin	
Saldo 2016: investeringen in waterveiligheid	- 119,4
Diversen	- 3,7
	- 123,1
Technische mutaties	
Rijksbegroting in enge zin	
Diversen	- 17,7
	- 17,7
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2017	- 140,8
Stand Najaarsnota 2016 (subtotaal)	1.144,3
Totaal Internationale samenwerking	0,0
Stand Najaarsnota 2016	1.144,3

J DELTAFONDS: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN

	2016
Stand Miljoenennota 2017 (excl. IS)	1.285,1
Beleidsmatige mutaties	
Rijksbegroting in enge zin	
Diversen	7,0
	7,0
Technische mutaties	
Rijksbegroting in enge zin	
Diversen	- 17,7
	- 17,7
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2017	- 10,7
Stand Najaarsnota 2016 (subtotaal)	1.274,4
Totaal Internationale samenwerking	0,0

	2016
Stand Miljoenennota 2017 (excl. IS)	1.285,1
Stand Najaarsnota 2016	1.274,4

Saldo 2016: investeren in waterveiligheid

Er is per saldo sprake van 119,4 mln. aan onderuitputting op het artikel investeren in waterveiligheid. Dit bedrag bestaat uit drie componenten:

- 1) Binnen het Hoogwaterbeschermingsprogramma is 35,6 minder uitgegeven dan begroot. Dit is een saldo van lagere realisatie op de projecten Ruimte voor de Rivier (19,8 mln.), Zandmaas (9,5 mln.), HWBP-2 (16,4 mln en hogere realisatie op de projecten Dijkversterking Eiland van Dordrecht Oost (6,3 mln.) en Ameland Betonblokken (3,8 mln.)
- 2) Op dit artikelonderdeel is in 2016 sprake van een onderprogrammering van 70,4 mln. Ten opzichte van de programmering wordt er 11,6 mln. minder gerealiseerd, wat leidt tot een voordelig saldo van 82 mln. De lagere realisatie ten opzichte van de programmering betreft het project Kribverlaging Pannerdensch Kanaal en het project Ambitie Afsluitdijk.
- 3) Op het artikelonderdeel studiekosten is 1,8 mln. minder uitgegeven. Dit komt met name door vertragingen in diverse kleinere onderzoeken.

Diversen – beleidsmatige mutaties uitgaven

Deze post bestaat uit onderstaande saldi 2016.

Saldo 2016: zoetwatervoorziening

De onderuitputting van 2,6 mln. op dit artikel is ontstaan omdat de planuitwerking en voorbereiding van de Luwtemaatregelen Hoornse Hop meer tijd kosten dan was voorzien, daarnaast is de uitvoeringsplanning van een aantal zoetwatermaatregelen aangepast, waardoor uitgaven in latere jaren zijn voorzien.

Saldo 2016: BOV

De overschrijding van 6,1 mln. op dit artikel heeft voornamelijk betrekking op het project Stuwen. De aannemer heeft vanwege optimalisatie de uitvoering versneld, waardoor uitgaven eerder zijn gedaan dan was voorzien.

Saldo 2016: waterkwaliteit

De onderuitputting van 7,1 mln. op dit artikel kent twee hoofdoorzaken. Er is 2,3 mln. minder gerealiseerd omdat de risicoreservering voor de 1^e tranche Kaderrichtlijn Water niet nodig bleek te zijn. Daarnaast valt de kasrealisatie voor de 2^e tranche Kaderrichtlijn Water 4,8 mln. lager uit als gevolg van vertraging bij de uitvoering van de planstudie herstel gebied Brunnermond.

Diversen – technische mutaties uitgaven

Deze mutatie betreft hoofdzakelijk de overboeking aan het Provinciefonds (20,6 mln.) in verband met de bijdrage aan provincie Limburg ten behoeve van het project Ooijen-Wanssum. Deze rijksbijdrage wordt middels een desaldering uit het Deltafonds naar Hoofdstuk XII overgeheveld en vervolgens naar het Provinciefonds.

Diversen – beleidsmatige mutaties niet-belastingontvangsten

Er zijn per saldo hogere niet-belastingontvangsten op het artikel waterveiligheid (7 mln.) als gevolg van het verkoop van grond. Delen van de percelen die eerder verworven zijn, bleken uiteindelijk niet nodig voor de werkzaamheden en worden nu weer verkocht. De opbrengsten blijven beschikbaar binnen het programma waterveiligheid.

Diversen – technische mutaties niet-belastingontvangsten

Deze mutatie betreft hoofdzakelijk de overboeking aan het Provinciefonds (20,6 mln.) in verband met de bijdrage aan provincie Limburg ten behoeve van het project Ooijen-Wanssum. Deze rijksbijdrage wordt middels een desaldering uit het Deltafonds naar Hoofdstuk XII overgeheveld en vervolgens naar het Provinciefonds.

Prijsbijstelling

PRIJSBIJSTELLING: UITGAVEN

	2016
Stand Miljoenennota 2017 (excl. IS)	0,0
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2017	0,0
Stand Najaarsnota 2016 (subtotaal)	0,0
Totaal Internationale samenwerking	0,0
Stand Najaarsnota 2016	0,0

PRIJSBIJSTELLING: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN

	2016
Stand Miljoenennota 2017 (excl. IS)	0,0
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2017	0,0
Stand Najaarsnota 2016 (subtotaal)	0,0
Totaal Internationale samenwerking	0,0
Stand Najaarsnota 2016	0,0

Arbeidsvoorwaarden

ARBEIDSVOORWAARDEN: UITGAVEN

	2016
Stand Miljoenennota 2017 (excl. IS)	0,0
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2017	0,0
Stand Najaarsnota 2016 (subtotaal)	0,0
Totaal Internationale samenwerking	0,0

ARBEIDSVORWAARDEN: UITGAVEN

	2016
Stand Najaarsnota 2016	0,0

ARBEIDSVORWAARDEN: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN

	2016
Stand Miljoenennota 2017 (excl. IS)	0,0
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2017	0,0
<hr/>	
Stand Najaarsnota 2016 (subtotaal)	0,0
Totaal Internationale samenwerking	0,0
<hr/>	
Stand Najaarsnota 2016	0,0

Koppeling Uitkeringen

KOPPELING UITKERINGEN: UITGAVEN

	2016
Stand Miljoenennota 2017 (excl. IS)	0,0
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2017	0,0
<hr/>	
Stand Najaarsnota 2016 (subtotaal)	0,0
Totaal Internationale samenwerking	0,0
<hr/>	
Stand Najaarsnota 2016	0,0

KOPPELING UITKERINGEN: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN

	2016
Stand Miljoenennota 2017 (excl. IS)	0,0
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2017	0,0
<hr/>	
Stand Najaarsnota 2016 (subtotaal)	0,0
Totaal Internationale samenwerking	0,0
<hr/>	
Stand Najaarsnota 2016	0,0

Aanvullende Post Algemeen

ALGEMEEN: UITGAVEN

	2016
Stand Miljoenennota 2017 (excl. IS)	- 2.266,5
Beleidsmatige mutaties	
Rijksbegroting in enge zin	
Invullen in=uit taakstelling	1.363,3
Vrijval ia-middelen belastingdienst	- 63,9
Diversen	- 3,7
Sociale zekerheid	
Diversen	0,7
<hr/>	
	1.296,4
Technische mutaties	
Rijksbegroting in enge zin	
Diversen	- 0,5
<hr/>	
	- 0,5
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2017	1.295,9

ALGEMEEN: UITGAVEN

	2016
Stand Najaarsnota 2016 (subtotaal)	- 970,6
Totaal Internationale samenwerking	0,0
Stand Najaarsnota 2016	- 970,6

ALGEMEEN: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN

	2016
Stand Miljoenennota 2017 (excl. IS)	0,0
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2017	0,0
Stand Najaarsnota 2016 (subtotaal)	0,0
Totaal Internationale samenwerking	0,0
Stand Najaarsnota 2016	0,0

Vrijval Investeringsagenda(IA) – middelen Belastingdienst

Het restant van de middelen (63,9 mln.) dat voor de Investeringsagenda van de Belastingdienst beschikbaar is voor 2016 valt vrij op de Aanvullende Post. De projecten waar reeds verplichtingen zijn aangegaan zonder goedkeuring van het IC zullen uit onderuitputting op de begroting van de Belastingdienst gefinancierd worden. Daarnaast is een deel van de middelen dit jaar niet tot besteding gekomen vanwege vertraging in de uitvoering van de Investeringsagenda.

Invullen in=uit taakstelling (Rbg-eng & SZA)

Departementen mogen onderuitputting tot maximaal 1 procent van hun gecorrigeerde begrotingstotaal meenemen naar volgend jaar (via de zogenoemde eindejaarsmarge). Daarbij wordt de technische veronderstelling gehanteerd dat in het volgende jaar een gelijk bedrag aan onderuitputting zal optreden (in=uit taakstelling). Hiermee leidt de systematiek van de eindejaarsmarge niet tot EMU-saldobelasting. Bij Najaarsnota wordt een deel van de in=uittaakstelling voor 2016 ingevuld.

Homogene Groep Internationale Samenwerking**HOMOGENE GROEP INTERNATIONALE SAMENWERKING: UITGAVEN**

	2016
Stand Miljoenennota 2017	5.255,7
Beleidsmatige mutaties	
Rijksbegroting in enge zin	
Asielinstroom 2016	290,0
Bevordering veiligheid, stabiliteit en rechtsorde	18,1
Correctie toerekening	31,0
Dggf	- 34,0
Overig armoedebeleid	117,5
Verst.maats.midd.	- 65,3
Diversen	- 18,6
	338,7
Technische mutaties	
Rijksbegroting in enge zin	
Diversen	31,7

HOMOGENE GROEP INTERNATIONALE SAMENWERKING: UITGAVEN

	2016
	31,7
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2017	370,5
Stand Najaarsnota 2016	5.626,1

HOMOGENE GROEP INTERNATIONALE SAMENWERKING: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN

	2016
Stand Miljoenennota 2017	328,9
Beleidsmatige mutaties	
Rijksbegroting in enge zin	
Diversen	28,6
	28,6
Technische mutaties	
Rijksbegroting in enge zin	
Diversen	31,7
	31,7
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2017	60,3
Stand Najaarsnota 2016	389,2

Asielinstroom 2016

De lager dan verwachte asielinstroom in 2016 leidt tot een lagere ODA-toerekening voor de kosten van eerstejaarsopvang van asielzoekers aan ODA in 2016 en 2017. Het bedrag dat gemoeid is met de verlaging wordt overgeboekt van de begroting van VenJ naar de begroting van Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking en wordt ingezet ten behoeve van de nog in te vullen BNI-korting.

Bevordering van veiligheid, stabiliteit en rechtsorde

Het geraamde budget voor de contributie aan VN-crisisbeheersingsoperaties stijgt als gevolg van de hogere dollarkoers en omdat een aantal missies een mandaat voor verlenging heeft gekregen van de VN-Veiligheidsraad. Deze afroepen worden nog in 2016 verwacht. Daarnaast stijgen de uitgaven voor het Stabiliteitsfonds door extra activiteiten als gevolg van de onrust in de wereld.

Correctie toerekening

Uit een herrekening van de ODA-toerekening van eerstejaarsopvangkosten asiel volgt een correctie op de toerekening 2015 en 2016. Het bedrag wordt overgeboekt van de VenJ-begroting naar de BHOS-begroting en komt ten goede aan het Noodhulpfonds.

DGGF

Het Dutch Good Growth Fund (DGGF) heeft als doel het bevorderen van handel en investeringen van het MKB in ontwikkelingslanden en Nederlandse bedrijven die in ontwikkelingslanden willen investeren. Over de jaren 2014–2017 is 700 mln. beschikbaar om het fonds te voeden, waarna het DGGF moet revolveren. Bij het DGGF valt de totale vraag op het onderdeel «export financiering en verzekering» (onderdeel 3) 34 mln. lager uit in 2016.

Overig armoedebeleid

Het ODA budget wordt gecorrigeerd voor de verandering in de omvang van de economie (het BNI). Dit artikelonderdeel toonde bij het presenteren van de begroting 2017 een negatief bedrag voor 2016, veroorzaakt door bijstellingen als gevolg van de ontwikkeling van het BNI en de verhoogde toerekening van de eerstejaarsopvangkosten van asielzoekers uit ontwikkelingslanden. Door een aantal verlagingen op beleidsartikelen wordt het tekort op dit artikel teruggebracht.

Versterkt maatschappelijk middenveld

Bij Versterkt maatschappelijk middenveld is het budget met 65 mln. verlaagd. Een belangrijke factor voor de daling is dat een reservering voor MFS-II te hoog blijkt te zijn. Veel uitvoerende organisaties onder MFSII hebben hun budget niet volledig uitgeput waardoor de eindbetalingen lager uitvallen dan begroot.

Diversen (beleidsmatige mutaties)

De post diversen betreft o.a. hogere uitgaven op de Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking begroting op de artikelen Gelijke rechten en kansen voor vrouwen en Private sector en investeringsklimaat. Daartegenover staan lagere uitgaven op de Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking begroting met betrekking tot de artikelen Vrede en veiligheid voor ontwikkeling door vertraagde implementatie van programma's in Afghanistan en Versterkte Nederlandse Handels- en Investeringspositie door vertraagde start DTIF. Ook de bijdrage aan het Europees Ontwikkelingsfonds op de begroting van Buitenlandse Zaken valt lager uit dan eerder geraamd.

Diversen (technische mutaties uitgaven en niet belasting ontvangsten)

Dit betreft het saldo van verschillende mutaties waaronder ontvangsten van de VN voor de missie *Minusma* in Mali op de begroting van Defensie.

Diversen (beleidsmatige mutaties niet belastingontvangsten)

Deze mutatie betreft o.a. hogere consulaire ontvangsten, doordat er meer visa zijn afgegeven dan oorspronkelijk geraamd en ontvangsten als gevolg van verkopen van panden in het buitenland, beide op de begroting van Buitenlandse Zaken. Daarnaast zijn er extra ontvangsten die verband houden met de ontwikkeling van de wisselkoers van de USD. Voor de begroting van Buitenlandse Zaken en Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking wordt een vooraf vastgestelde wisselkoers gehanteerd ten opzichte van buitenlandse valuta (de zgn. corporate rate). Deze koers wordt samen met de presentatie van de begroting vastgesteld en voor het hele jaar gehanteerd. Omdat bij betalingen in buitenlandse valuta gedurende het jaar een verschil ontstaat als gevolg van de werkelijk geldende koers, ontstaat een saldo.